

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Nær to år med moderat konjunkturoppgang ble mot slutten av 2012 avløst av en periode med svak nedgang. Veksten i BNP Fastlands-Norge økte noe gjennom andre halvår i 2013 og kom i 4. kvartal opp like under trendveksten som er anslått til i underkant av 2,5 prosent i årlig rate. Veksten i offentlig konsum og investeringer samt boliginvesteringer tok seg litt opp gjennom andre halvår i fjor. Etter at konsumet i husholdningene økte klart i 1. kvartal i fjor, fulgte et halvår nesten uten økning. I 4. kvartal tok konsumutviklingen seg noe opp

igjen, men månedsindikatorer for varekonsumet viser ingen vekst gjennom de siste månedene av fjoråret og fram til januar i år.

De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser at veksten i BNP Fastlands-Norge som årsgjennomsnitt var 2,0 prosent i 2013, ned fra 3,4 prosent året før. Veksten i 2013 var klart høyere i industrien enn i de andre hovedgruppene i fastlandsøkonomien der utviklingen var svært lik. Utenfor fastlandet var det en meget

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2012*	2013*	Sesongjustert			
			13:1	13:2	13:3	13:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	3,0	2,1	1,0	0,2	0,0	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,6	0,3	0,1	0,3	0,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	8,3	8,7	1,4	5,4	-0,9	-1,1
Fastlands-Norge	4,5	4,7	2,6	1,8	-2,7	0,9
Utvinning og rørtransport	14,6	18,0	1,9	7,8	6,3	-4,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,9	2,4	1,1	0,5	-0,5	0,5
Eksport	1,1	-3,9	-1,9	1,9	-0,8	-3,2
Råolje og naturgass	0,7	-7,3	-4,3	3,0	0,5	-5,5
Tradisjonelle varer	1,7	0,8	0,6	0,1	-0,9	-0,1
Import	2,3	2,5	1,5	1,1	0,9	-1,1
Tradisjonelle varer	2,4	2,5	2,3	0,2	0,2	0,4
Bruttonasjonalprodukt	2,9	0,6	-0,4	1,1	0,8	-0,2
Fastlands-Norge	3,4	2,0	0,6	0,3	0,5	0,6
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	2,0	0,6	0,2	0,4	0,4	0,4
Sysselsatte personer	2,2	1,2	0,3	0,3	0,4	0,3
Arbeidsstyrke ²	1,8	1,0	0,2	0,0	0,6	0,3
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
Priser og lønninger						
Årslønn	4,0	3,9	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	0,8	2,1	1,2	2,0	3,0	2,3
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,2	1,6	1,0	1,4	2,0	2,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	-3,6	3,1	1,2	1,9	0,4	2,5
Importpriser tradisjonelle varer	0,6	2,1	-0,6	1,2	2,4	1,6
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	417,2	319,5	87,1	78,8	73,1	80,5
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,2	1,8	1,9	1,8	1,7	1,7
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,9	4,0	3,8	4,0	4,1	4,1
Råoljepris i kroner ⁵	649	639	634	603	657	663
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	87,1	88,9	85,6	87,5	90,1	92,6
NOK per euro	7,48	7,80	7,43	7,62	7,93	8,23

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

sterk vekst i tjenester i tilknytning til utvinning og i noen grad også i utenriks sjøfart. Et markert fall i petroleumsproduksjonen bidro til at BNP i alt likevel bare økte 0,6 prosent i fjor.

Utviklingen i etterspørselen på norske eksportmarkeder har i de to siste årene vært meget svak. Sammen med det høye norske kostnadsnivået har dette bidratt til en svært beskjeden vekst i tradisjonell eksport. Etterspørselen fra fastlandet har for det meste også vokst moderat. Veksten i etterspørselen fra husholdningene falt klart fra 2012 til 2013 og ble da nær trendveksten i fastlandsproduksjonen. Det samme gjelder den samlede etterspørselen fra offentlig forvaltning. Investeringene i fastlandsnæringer, som økte med nær 4 prosent i 2012, økte i fjor med bare 1 prosent. Dermed lå disse investeringene fremdeles svært langt under nivået fra toppåret 2007.

Petroleumsinvesteringene økte med hele 18 prosent i fjor og representerte et klart unntak fra det øvrige vekstbildet. Denne utviklingen bidro vesentlig til at veksten i fastlandsøkonomien bare ble litt lavere enn trendvekst. Beregninger indikerer at om lag en tredjedel av veksten i BNP Fastlands-Norge i 2013 kan føres tilbake til økningen i petroleumsinvesteringene. Dette er nærmere belyst i Boks 2.4. nedenfor.

Den relativt svake aktivitetsveksten i fjor førte til at sysselsettingen økte klart mindre enn året før og at arbeidsledigheten økte fra 3,2 til 3,5 prosent. Dette bidro til at lønnsveksten ble redusert med 0,1 prosentpoeng til tross for at prisveksten tok seg opp. Svakere krone i 2013 enn i 2012 førte til at den underliggende inflasjonen, målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), økte fra 1,2 til 1,6 prosent. Høyere elektrisitetspriser bidro til at konsumprisindeksen økte enda mer, fra 0,8 til 2,1 prosent.

I tiden framover venter vi at de sterke vekstimpulsene fra petroleumsinvesteringene tar slutt. Vi legger til grunn om lag uendret investeringsnivå i prognoseperioden. Bortfallet av denne kraftige vekstimpulsen ventes å bli erstattet av høyere vekst på flere andre områder, blant annet økt produktinnsats i petroleumsutvinningen. Videre ventes noe høyere vekst i eksportmarkedene som trekker opp norsk eksport. Denne utviklingen understøttes av tendenser til bedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen med bakgrunn i kronesvekkelsen som startet i februar i fjor og fortsatte inn i 2014. Vi må imidlertid vente til 2015 og årene deretter før vi kan regne med at verdensøkonomien kommer ordentlig i siget og eksporten løftes mer markert. Kronekursen ventes imidlertid å fortsette styrkingen som ble innledet i februar i år, og det vil isolert sett bidra til å dempe aktiviteten i konkurranseutsatt virksomhet framover.

Det ligger an til at finanspolitikken, målt med det strukturelle budsjettunderskuddet, blir like ekspansivt

i år som i fjor. Også i årene framover ser vi for oss en etterspørselsvekst fra offentlig forvaltning på linje med trendveksten i økonomien og at den etter hvert blir litt høyere. Nye skattelettelser – med et anslått årlig provenytab i størrelsesorden $\frac{1}{4}$ prosentpoeng av BNP Fastlands-Norge – vil sammen med en klar stønadsvekst bidra til at veksten i fastlandsøkonomien øker litt.

BNP Fastlands-Norge ventes å øke om lag like mye i 2014 som i 2013, og litt mer i 2015. Først i 2016 regner vi med at veksten igjen kommer klart over trendvekst slik at vi på ny kommer inn i en konjunkturoppgang. Økte inntekter i husholdningene bidrar til høyere konsumvekst. Også investeringene i fastlandsnæringer følger den generelle konjunkturoppgangen som spesielt kommer til syne i aktivitetsvekst i tradisjonell eksportvirksomhet. Fallet i boligprisene er trolig snart over, og fra neste år ventes en svak realvekst. Også boliginvesteringene vil øke litt fra og med 2016, etter to år med moderat nedgang.

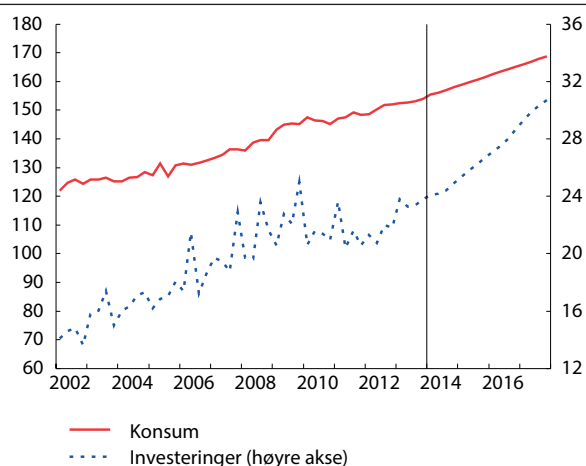
Fortsatt svak aktivitetsutvikling ventes å bidra til beskjeden sysselsettingsøkning de første årene. Arbeidsledigheten kan derfor komme til å øke videre til 3,9 prosent i 2015. Konjunkturoppgangen i 2016 og 2017 ventes å medføre litt høyere sysselsettingsvekst, men ikke stor nok til at arbeidsledigheten reduseres før i 2017 ettersom også arbeidstilbudet øker. Et noe svakere arbeidsmarked bidrar til at lønnsveksten blir litt lavere enn i de tre siste årene. Presset lønnsomhet i en mer kostnadsbevisst petroleumsnæring og etter hvert impulser fra en litt sterkere krone vil dempe positive pris- og volumimpulser fra norske eksportmarkeder. Vi regner likevel med at lønnsomheten i industrien vil ta seg opp gjennom prognoseperioden.

Inflasjonen i Norge vil i stor grad reflektere fjorårets svekkelse av valutakursen og øke noe i 2014. Effektene er forbigående og etter hvert vil flere år med mer moderat nominell lønnsvekst bidra til at den underliggende inflasjonen (KPI-JAE) faller fra 2,5 prosent i 2014 til litt under eller lik 2 prosent i de neste årene. Reduserte elektrisitetspriser og oljepriser vil bidra til at konsumprisindeksen (KPI) øker med 2,3 prosent i år, mens den deretter vil følge utviklingen i KPI-JAE.

2.1. Finanspolitikk

Konsumet i offentlig forvaltning har vokst med mellom 1,5 og 2 prosent de siste to årene. Det har vært litt høyere vekst i konsumet i den sivile forvaltningen, mens konsumet i forsvaret har vært om lag uendret de to siste årene. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning har variert betydelig gjennom 2013 og foreløpige anslag fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser en vekst på hele 9,5 prosent fra 2012 til 2013. Det er investeringene i statsforvaltningen som i hovedsak bidro til den høye veksten i fjor. Realveksten i offentlige stønader til husholdningene økte i 2013 med knapt 2,5 prosent. Det er om lag en halvering av realveksten sammenliknet med de to foregående årene. Samlet sett utgjorde realveksten i disse tre hovedkomponentene av offentlige

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

utgifter vel halvparten av økningen i BNP Fastlands-Norge og vokste med 2,5 prosent i 2013. Det er omtrent den samme veksten som i de to foregående årene.

I proposisjonen om ny saldering av statsbudsjettet for 2013 anslår Finansdepartementet et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) på knapt 119 milliarder kroner for 2013. Dette er 3,1 prosent av Statens pensjonsfond utland (SPU) og det utgjør 5,1 prosent av trendnivået for BNP Fastlands-Norge, som er en økning på 0,4 prosentpoeng sammenliknet med året før. Det nysalderte budsjettet for 2013 viser et litt mindre underskudd enn det vedtatte budsjettet, noe som skyldes at utgiftsveksten ble lavere enn anslått.

Statsbudsjettet for 2014 er anslått å innebære om lag samme stimulans som i 2013 når man bruker økningen i SOBU regnet som andel av trend-BNP Fastlands-Norge som indikator for finanspolitikken innretning. Regnet i forhold til SPU ved inngangen til 2014 er underskuddet 2,8 prosent. Våre anslag for finanspolitikken i 2014 baserer seg på det vedtatte budsjettet. Fra 2013 til 2014 reduseres satsen for skatt på alminnelig inntekt fra 28 til 27 prosent, mens trygdeavgiften økes med 0,4 prosentpoeng. Formuesskattens høyeste sats reduseres med 0,1 prosentpoeng og arveavgiften fjernes helt. Generelt er avgiftssatsene justert i tråd med forventet inflasjon med unntak av mineraloljeavgiften som øker kraftig og elektrisitetsavgiften som reelt også økes noe. Disse avgiftsøkningene bidrar til å trekke opp veksten i KPI litt, men utviklingen i KPI og KPI-JA hittil i 2014 viser at utslaget er ubetydelig. Anslagene for veksten i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning er om lag som i Nasjonalbudsjett 2014. Stønadene til husholdningene kan komme til å øke litt mer i 2014 enn året før. Vi regner derfor med at offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester samt realverdien av stønadene til husholdningene vil øke med om lag 3 prosent i 2014. Dette er et halvt prosentpoeng høyere enn veksten i fjor. Medregnet skattelettelsene for bedrifter og personer vil finanspolitikken i 2014 bli mer ekspansiv enn i de siste fire årene målt på denne måten.

For årene 2015-2017 finnes det ingen vedtatt finanspolitikk. Det innebærer at våre detaljerte anslag for disse tre årene er mer usikre enn anslagene for 2014. Vi har i hovedtrekk videreført impulsene fra budsjettet for 2014. Konsumet i offentlig forvaltning er antatt å øke med vel 2 prosent årlig i hele perioden. Både i 2014 og de to påfølgende årene bidrar endringer i utførte timeverk per ansatt som følge av endringer i bevegelige helligdager og liknende til å trekke opp konsumveksten med om lag et kvart prosentpoeng. Den høye veksten i bruttoinvesteringene i sivil offentlig forvaltning er videreført de nærmeste to årene. Fra og med 2017 og fram til og med 2024 skal F-35 flyene leveres i Norge. Da vil militære investeringer øke igjen etter at de har endret seg lite fram til 2016. Dette bidrar til å øke veksten i de samlede investeringene i 2017.

Realverdien av stønadsveksten anslås til om lag 3 prosent framover. «Eldrebølgen» vil bidra til økt realvekst i pensjoner, og økt realverdi av stønader per pensjonist bidrar også. Det ventes at antallet uføre øker noe i 2014, mens verken antall uføre eller det reelle omfanget av sykepenger vil øke mye etter 2014. Vi forutsetter at det blir gitt årlige skattelettelser på om lag 6 milliarder kroner fra 2015 til 2017 sammenliknet med en alternativ bane med uendrede reelle skattesatser. Som en teknisk forutsetning kommer skatteletten som redusert personskatt og ikke som avgiftsreduksjoner eller lavere skatt på selskaper. De samlede vekstimpulsene fra utgiftsøkninger og skattelettelser er ganske stabile over tid fra 2014 til 2016. Impulsen er litt mindre i 2017, men fortsatt ekspansiv når vi sammenlikner med anslått trendvekst i BNP Fastlands-Norge på knapt 2,5 prosent årlig.

Vi legger til grunn at oljeprisene faller noe framover. Ettersom petroleumsutvinningen ikke endrer seg mye fram til 2017, vil prisfallet føre til en nedgang i statens petroleumsinntekter. Da reduseres overføringene til SPU og handlingsrommet i finanspolitikken øker litt mindre enn i 2013 og 2014. Beregningene viser likevel at SOBU som andel av SPU holder seg nær 3 prosent i perioden 2015-2017.

2.2. Pengepolitikk

Styringsrenta har siden mars 2012 vært på 1,5 prosent, bare 0,25 prosentpoeng over det rekordlave nivået sommeren 2009. Tremåneders pengemarkedsrente har siden den siste reduksjonen i styringsrenta falt fra 2,3 prosent i april 2012 til et stabilt nivå på 1,7 prosent siden sommeren 2013. På årsbasis var pengemarkedsrenta rekordlav med 1,75 prosent i 2013.

Rentene er enda lavere i mange andre land. I euroområdet lå pengemarkedsrenta i perioden september 2012 til november 2013 på under 0,2 prosent. Mot slutten av 2013 steg den noe og har siden desember ligget rundt 0,25 prosent.

Høyere rente i Norge enn i euroområdet bidrar erfaringsmessig isolert sett til en styrking av krona.

Gjennom 2013 har derimot krona svekket seg med om lag 10 prosent målt ved den importveide kronekursen. Mot euro svekket krona seg fra en eurokurs på nær 7,30 i begynnelsen av 2013 til om lag 8,40 mot slutten av 2013. Noe av svekkelsen kan forklares ved at markedet nedjusterte sine forventninger til framtidige renter i Norge gjennom 2013, noe som gjør det mindre interessant å investere i norske kroner. Også noe høyere inflasjon i Norge enn i euroområdet kan ha bidratt til svekkelsen av krona. I tillegg kan reduksjon i kvantitative lettelsler i USA ha endret internasjonale kapitalbevegelser i retning av mindre etterspørsel etter norske kroner. En mer moderat kredittvekst i Norge kan også ha bidratt til svakere kronekurs.

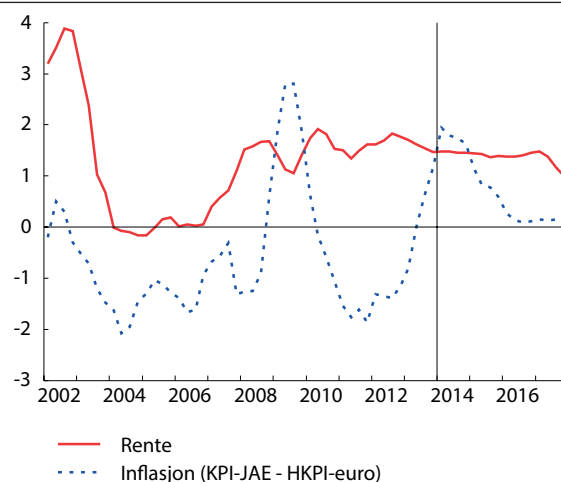
Ved utgangen av 2012 var finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig 3,8 prosent. Gjennom 2. kvartal i fjor økte rammelånsrenta til 4,1 prosent, og den har ligget på dette nivået ut 2013. Finansinstitusjonenes utlånsmargin har økt kraftig de siste par årene. Mens rammelånsrenta var 2,4 prosentpoeng høyere enn pengemarkedsrenta ved siste årsskifte, var dette påslaget under ett prosentpoeng i 2010 og 2011. Noe av økningen etter 2011 skyldes at rammelånsrenta har økt mer enn andre renter for lån med sikkerhet i bolig. Mens renta på nedbetalingslån med sikkerhet i bolig lå 0,3-0,4 prosentpoeng over renta på rammelån med sikkerhet i bolig fram til utgangen av 2012, ble denne forskjellen tilnærmet borte i 2013. Den generelle utlånsmarginen – det vil si forskjellen mellom gjennomsnittsrenta for alle lån og pengemarkedsrenta – har økt mindre enn for lån med slik sikkerhet de siste årene.

Bankenes gjennomsnittlige innskuddsrente var 2,4 prosent ved utgangen av 2012. Den ble redusert til 2,2 prosent ved utgangen av 2. kvartal i fjor, og har ligget på dette nivået ut 2013. Innskuddsmarginen var dermed uendret gjennom 2013. Rentemarginen (sum innskudds- og utlånsmargin) i banker og kredittforetak var på 2,1 prosentpoeng ved utgangen av 2013. Dette er en liten økning i forhold til årene før.

Publikums gjeldsvekst, målt ved innenlandsk bruttogjeld (K2), har falt de siste månedene. I 3. kvartal 2013 økte publikums innenlandske bruttogjeld med 6,1 prosent i forhold til kvartalet før, sesongjustert og regnet som årlig rate. I 4. kvartal falt veksten til 5,5 prosent. De siste tallene viser at i perioden november 2013 – januar 2014 var veksten redusert ytterligere til 4,4 prosent. Vi må tilbake til årsskiftet 2009/2010 for å finne lavere tremånedersvekst i publikums bruttogjeld.

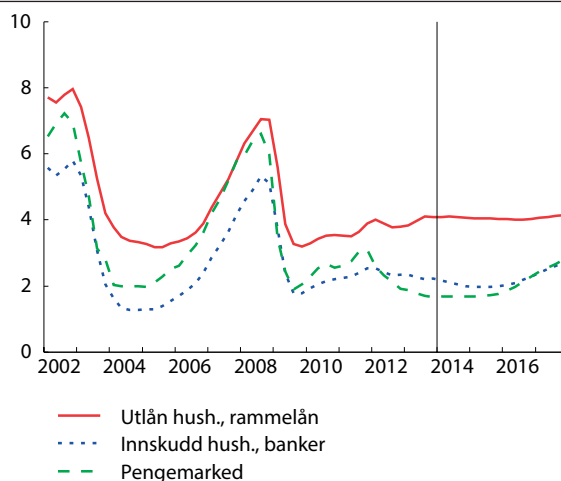
Både i kommuneforvaltningen og for ikke-finansielle foretak falt gjeldsveksten fra 3. til 4. kvartal 2013. Mens veksten i bruttogjelden i ikke-finansielle foretak i 3. kvartal var på 5,2 prosent sesongjustert og målt som årlig rate, falt denne til 3,7 prosent i 4. kvartal. Fallet fortsatte inn i siste tremånedersperiode. Veksten i husholdningenes bruttogjeld har det siste året ligget rundt 7 prosent, og var på 7,2 prosent i 4. kvartal 2013. I den

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

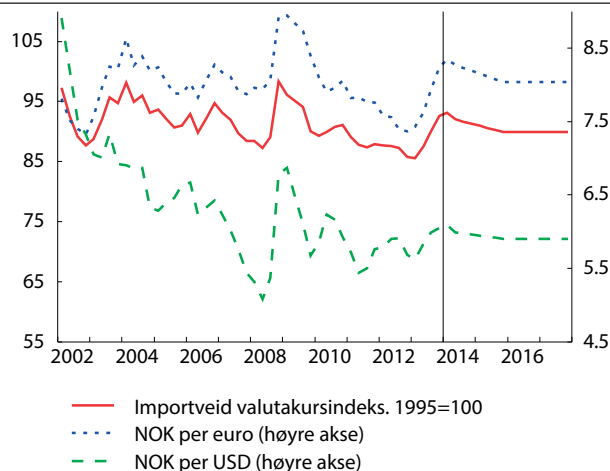
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

Tabell 2.2. Renter og rentemarginer i banker og kredittinstitusjoner, utgangen av året

	2009	2010	2011	2012	2013
Alle utlån	4,0	4,2	4,6	4,3	4,3
Rammelån med pant i bolig	3,2	3,5	4,0	3,8	4,1
Nedbetalingslån med pant i bolig	3,7	4,0	4,3	4,0	4,1
Innskuddsrente	1,9	2,2	2,6	2,4	2,2
Pengemarkedsrente (årsslutt)	2,2	2,7	3,0	1,9	1,7
Utlånsmargin, alle utlån ¹	1,7	1,6	1,7	2,4	2,6
Utlånsmargin, rammelån ¹	1,0	0,9	1,1	2,0	2,4
Innskuddsmargin ¹	0,4	0,4	0,4	-0,5	-0,5
Rentemargin ²	2,1	2,0	2,0	1,9	2,1

¹ Målt mot pengemarkedsrenta.² Sum innskudds- og utlånsmargin (alle lån).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

siste tremånedersperioden har også gjeldsveksten i husholdningene falt noe, og var på 6,5 prosent i perioden november 2013 – januar 2014.

Vi legger til grunn at Norges Bank holder dagens styringsrente uendret fram til slutten av 2015. Dette følger av både svak realøkonomisk vekst innenlands og et lavt rentenivå ute. Redusert gjeldsvekst og utflating i boligprisene – samtidig som inflasjonen bare kortvarig kan komme noe over inflasjonsmålet – innebærer at det ikke lenger vil være særlige motforestillinger mot å holde rentene så lave. Etter hvert vil den innenlandske veksten ta seg opp og boligprisene igjen vokse svakt. Rentenivået i euroområdet antas også etter hvert å øke. Dette bidrar i retning av noe høyere styringsrenter fra slutten av 2015. Pengemarkedsrenta antas å følge styringsrenta og er 2,8 prosent i slutten av 2017.

Vi antar at noe av svekkelsen av krona gjennom store deler av 2013 og fram til begynnelsen av februar i år vil være midlertidig, og at krona målt med den importveide kronekursen vil styrke seg med om lag 2 prosent i løpet av de nærmeste årene. På årsbasis innebærer vårt anslag en svekking av krona fra 2013 til i år på 3,5 prosent, målt ved den importveide kronekursen. I 2015 og 2016 styrker krona seg til sammen med i underkant av 2,5 prosent.

Det er stor usikkerhet om hvordan utlånsrentene vil utvikle seg framover i forhold til pengemarkedsrenta. Dette avhenger blant annet av hvordan konkurranse-situasjonen mellom bankene blir og hvor raskt den motsykliske kjernekapitalbufferen i bankene må bygges opp. Påslaget mellom pengemarkedsrenta og rammelånsrenta var på 0,7-0,8 prosentpoeng fra slike lån ble bredt introdusert i 2006 og til utgangen av 2011. De siste årene har rammelånsrenta økt mer enn renta på nedbetalingslån. Hvis dette nye nivået viser seg å bli varig, er det langsiktige påslaget mellom pengemarkedsrenta og rammelånsrenta 1,1-1,2 prosentpoeng. Dagens påslag er det dobbelte av dette, og vi regner med at påslaget gradvis vil bevege seg tilbake mot det nye langsiktige nivået. I prognosene for rammelånsrenta legger vi til grunn at påslaget er 1,4 prosentpoeng på pengemarkedsrenta i slutten av 2017. Det betyr at rammelånsrenta fortsatt vil ligge på 4,1 prosent ved

utgangen av 2017, mens pengemarkedsrenta i samme periode vil stige med ett prosentpoeng.

2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter økte med 3,1 prosent i 2013, om lag som året før. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til inntektsveksten i fjor med 2 prosentpoeng. Dette er en halvering av vekstbidraget fra lønnsinntekter sammenliknet med 2012. Da økte sysselsettingen med hele 2,2 prosent, mens sysselsetningsveksten var på 1,2 prosent i fjor. Økte offentlige stønader, i hovedsak som følge av økte utbetalinger av pensjoner og sykepenger, ga også relativt store bidrag til inntektsveksten i 2013. En høy prisvekst på 2,7 prosent, målt ved nasjonalregnskapets konsumdeflator, dempet i betydelig grad realinntektsutviklingen. Netto renteinntekter ga også et lite, negativt vekstbidrag ettersom renteinntekter på bankinnskudd økte noe mindre enn renteutgifter på lån.

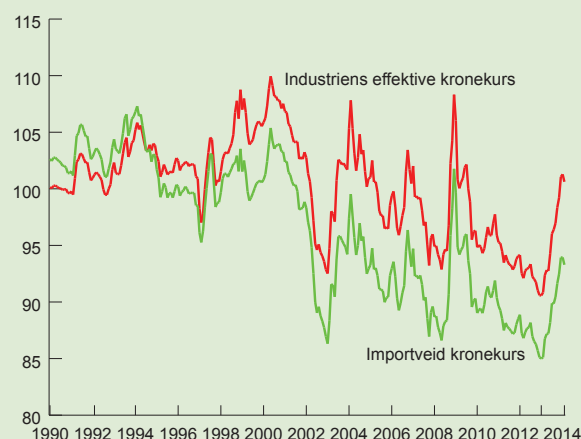
I kjølvannet av finanskrisen har konsumveksten vært relativt svak og gjennomgående svakere enn realinntektsveksten. Konsumveksten i 2013 var på vel 2 prosent, mens varekonsumet steg med bare 0,9 prosent. Konsum av matvarer, klær og sko samt elektrisitet trakk veksten opp. Kjøp av transportmidler økte derimot svakt i likhet med året før, etter sterk vekst gjennom 2010 og 2011. Andre viktige konsumvaregrupper som kjøp av møbler og husholdningsartikler utviklet seg også svakt sammenliknet med året før. Sesongjusterte tall viser at disse varekonsumgruppene, som er klassifisert som varige, falt betydelig gjennom de tre siste kvartalene i fjor og bidro dermed til den relativt svake veksten i varekonsumet på årsbasis. Tjenestekonsumet økte derimot med 2,5 prosent i 2013, med særlig klare vekstbidrag fra fritidstjenester, husleie og hotell- og restauranttjenester. Nordmenns konsum i utlandet fortsatte å vokse sterkt for fjerde året på rad med 7,8 prosent i fjor. Det ga et bidrag på 0,5 prosentpoeng til veksten i samlet konsum. I perioden 2010-2013 har nordmenns konsum i utlandet vokst med mer enn 45 prosent. Den sterke veksten må ses i sammenheng med økt grensehandel og reiseaktivitet, blant annet som følge av sterk krone som har gjort det relativt billigere å

Boks 2.1. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 60 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land som ikke er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (konkurransekursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren viser begge indeksene at krona gjennomgående har vært sterkere siden rundt 2000 enn på 1990-tallet, at den var rekordsterk tidlig i 2013 og at den det siste året har svekket seg med om lag 10 prosent. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona ved inngangen til 2014 rundt 9 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 2 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet, mens den importveide kronekursen viser kursutviklingen

Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

for et gjennomsnitt av norske importvarer. Den forskjellige utviklingen skyldes at krona, særlig rundt 2000, styrket seg betydelig mindre mot land Norge eksporterer til enn mot land Norge importerer fra. Kronas internasjonale kjøpekraft ble dermed styrket mer enn industriens internasjonale konkurransevne ble svekket.

Gjennom 2013 svekket krona seg markert. Sammenliknet med årsgjennomsnittet for 2013 var den ved inngangen til 2014 om lag 5 prosent svakere målt ved den importveide valutakursen og 6 prosent svakere målt ved industriens effektive kronekurs. Det innebærer at industriens internasjonale konkurransevne ble styrket noe mer enn kronas internasjonale kjøpekraft ble svekket.

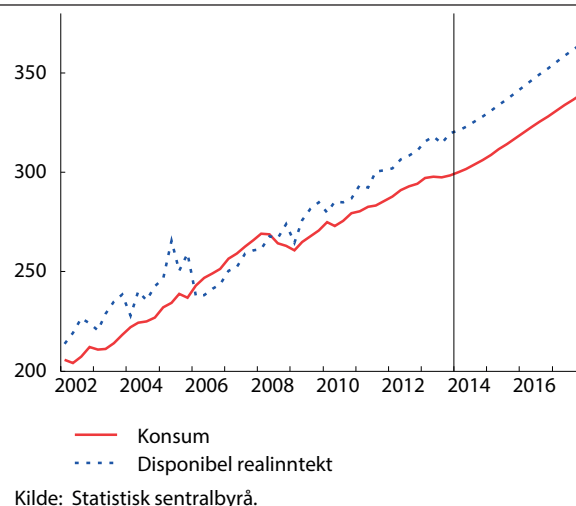
handle i utlandet. Svekkelsen av krona gjennom 2013 har nok dempet veksten noe sammenliknet med årene før.

Husholdningenes sparing – i form av finansinvesteringer og boliginvesteringer – regnet som andel av disponibel inntekt, har økt fra et nivå på nær 4 prosent i 2008 til om lag 9 prosent i 2013. Dersom vi regner kjøpene av varige konsumgoder, herunder bilkjøpene, som investering og ikke som konsum, var spareraten 10,8 prosent i 2013, om lag som året før. Det vises til kapittel 6 for nærmere omtale av husholdningenes inntekter, konsum og sparing.

Vi har siden finanskrisen antatt at den økte spareraten henger sammen med forsiktighetsmotivert spareadferd. Det vil si at husholdningene reduserer konsumet fordi de opplever framtida som usikker både med hensyn til egen og landets økonomi. Det er imidlertid mulig at utviklingen i spareraten de siste årene også i noen grad kan tilskrives pensjonsreformen som ble innført fra 1. januar 2011. Dette er nærmere omtalt i Boks 2.2.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktig drivere for konsumutviklingen. Vi venter at lønnsinntekter og offentlige stønader vil fortsette å gi relativt klare vekstbidrag til disponibel

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

realinntekt i prognoseperioden. Samtidig vil lavere inflasjon de nærmeste årene, og en etter hvert større økning i innskuddsrentene enn i utlånsrentene, bidra til økt vekst i disponibel realinntekt og dermed også konsumet. Vi venter en årlig vekst i disponibel realinntekt på om lag 2,5 prosent i inneværende år og rundt 3,5 prosent i årene 2015 til 2017. Selv om boligprisene

Boks 2.2. **Faktorer bak endringene i konsumet 2009-2013**

I SSBs makroøkonomiske kvartalsmodell KVARTS blir husholdningenes konsum utenom bolig- og helsetjenester bestemt av utviklingen i disponibel realinntekt, realrenten etter skatt og deres realformue som omfatter både realverdien av boliger og netto finansiell formue¹.

Konsumrelasjonen – som modellerer om lag tre fjerdedeler av konsumet i husholdningene – er dokumentert i flere forskningsarbeider². Det vises der at denne konsumsammenhengen forklarer utviklingen i konsumet for årene 1971-2008 godt.

Siden finanskrisen har veksten i konsumet vært betydelig lavere enn det denne konsumfunksjonen tilsier. Dette ble synlig allerede mot slutten av 2009, og vi har helt siden konjunkturrapporten i Økonomiske analyser 1/2010 justert ned konsumveksten i våre prognoser sammenlignet med hva konsumrelasjonen i KVARTS ville gitt.

En foreløpig analyse av konsumsammenhengen viser at koeffisientene, som var stabile i estimeringsperioden, er ustabile når datasettet utvides med observasjoner fra og med 2009. Stabiliteten i relasjonen gjenvinnes når vi innfører en korreksjonsfaktor i etterkant av finanskrisen som reduserer veksten i konsumet. I relasjonen framtrer dette som en reduksjon i det nivået konsumet endrer seg mot i en likevekt noen år fram i tid. Deretter vil konsumveksten igjen komme opp på linje med inntektsveksten. I prognosene skjer dette fra 2015.

Det finnes flere mulige forklaringer på denne endringen i makrokonsumet. Den lavere konsumveksten er reflektert i spareraten som har økt fra et nivå på nær 4 prosent i 2008 til 9 prosent i 2013. I denne perioden har både nettofinansinvesteringer og nettorealinvesteringer – som i hovedsak er i boliger – økt, se tabell 6.1 i kapittel 6.

Husholdningenes investeringer i finansielle eiendeler (inkludert forsikringstekniske reserver) har økt i denne perioden, men samlet bidrag til husholdningenes sparing er lavere fordi gjeldsoptaket også har økt, se tabell 6.3. Det er trolig i liten grad de samme husholdningene som øker sine bankinnskudd og samtidig tar opp lån til boliginvesteringer. De husholdningene som har økt sine finansielle fordringer kan ha gjort det fordi den internasjonale nedgangskonjunkturen har skapt usikkerhet om den framtidige utviklingen i så vel egen som landets økonomi, slik vi tidligere har framholdt i våre konjunkturanalyser.

Vi har også pekt på at det knytter seg statistisk usikkerhet til tallene som ligger bak beregningen av spareraten. Overføringer av inntekter til utlandet fra innvandrere kan være større enn anslått i nasjonalregnskapet. Likeens kan et endret handelsmønster med sterkt voksende handel over internett, som erstatter tilsvarende kjøp i butikk, bidra til en undervurdering av konsumveksten.

Andre mulige forklaringer til redusert konsumvekst og økt sparing er knyttet til demografiske og institusjonelle endringer de siste årene. Endret forbruks- og spareatferd kan ha sammenheng med at atferden er systematisk forskjellig mellom grupper etter inntekt, alder og etnisk bakgrunn.

- Det har vært en betydelig innvandring de siste årene på mellom 40 000 og 50 000 personer årlig, regnet netto. Dersom denne befolkningsgruppen vurderer at inntekten er av mer midlertidig karakter, kan den vise et annet forbruksmønster og en noe høyere sparing enn resten av befolkningen.
- Antallet personer i aldersgruppen 65-69 år har økt med om lag 83 000 personer eller nær 45 prosent fra 2008 til 2013. Denne forskyvningen i alderspyramiden kan i seg selv påvirke forbruksmønsteret.
- Tall fra NAV viser at et stigende antall personer har benyttet seg av muligheten til å ta ut alderspensjon fra folketrygden fra fylte 62 år. Ved utgangen av 3. kvartal 2013 gjaldt det 67 500 personer eller 23 prosent av alle i denne gruppa. To av tre tidligpensjonister kombinerer pensjon med arbeid. De vet at tidlig uttak av pensjon gir lavere pensjon senere, og har god grunn til å spare en stor del av pensjonen. I tillegg er det slik at når pensjonsinntekt kommer i tillegg til arbeidsinntekten, vil konsumtilbøyeligheten trolig være lavere i de fleste tilfeller.
- Alle arbeidstakere har fått et forsterket insentiv til å spare – eller alternativt å stå i arbeid lengre – etter at det nye pensjonssystemet først ble varslet i 2008 og siden innført fra og med 2011. Levealdersjustering av pensjonene innebærer lavere pensjon etter hvert som gjennomsnittlig levealder øker.

Hver for seg kan ikke disse faktorene forklare endringen vi har sett i makrokonsumfunksjonen. Men dersom de virker i samme retning kan de i sum kanskje gi et svar på hvorfor konsumet – og dermed sparingen – i de siste årene ikke har utviklet seg slik konsumfunksjonen i sin opprinnelige form skulle tilsi.

Det er dessuten vel etablert at konsumtilbøyeligheten faller med økende inntekt. Husholdningenes disponible realinntekter har steget betydelig over de siste ti årene. Dersom det skjer en omfordeling av inntekt – ved at en større del av inntektsøkningen tilfaller husholdninger med høy inntekt, for eksempel gjennom endringer i beskatningen – vil også det bidra til å øke spareraten i makro. Dette momentet kan få økt betydning for konsumet framover.

¹ Helsekonsumet bestemmes utenfor modellen fordi det i stor grad er direkte påvirket av offentlige stønader og politikkbeslutninger. Boligkonsumet er bestemt som en andel av boligkapitalen, noe som samsvarer – om enn litt forenklet – med beregningsmåten i nasjonalregnskapet.

² Se for eksempel Jansen (2009): «Kan formueseffekter forklare utviklingen i privat konsum?», Samfunnsøkonomen, 63 (2009/5).

vil vokse i årene 2015 til 2017 etter et lite prisfall i innværende år, vil realprisene på bolig være nær konstante fra 2013 til 2017. Boligformuen vil derfor reelt sett bare øke i takt med boliginvesteringene, og den vil dermed virke mindre stimulerende på konsumet enn tidligere. Med våre anslag på inntekter, boligformue og renter

blir konsumveksten i år på vel 2 prosent, om lag som i fjor, for deretter å øke til rundt 3,5 prosent.

Vi ser nå for oss at spareraten vil holde seg nær 10 prosent fra 2014 til 2017. Dette er historisk høyt og vi må tilbake til 2005 for å finne et liknende nivå på

spareraten. Den gangen var spareringen på 9,8 prosent som følge av høye, skattemotiverte utbetalinger av aksjeutbytte. At vi ser for oss en videre økning i spareringen på rundt ett prosentpoeng gjennom prognoseperioden må i hovedsak ses i sammenheng med svak utvikling i realboligprisene og fortsatt forsiktighetsmotivert sparing inntil norsk økonomi kommer inn i en klar konjunkturoppgang i 2016.

2.4. Boliginvesteringer og boligpriser

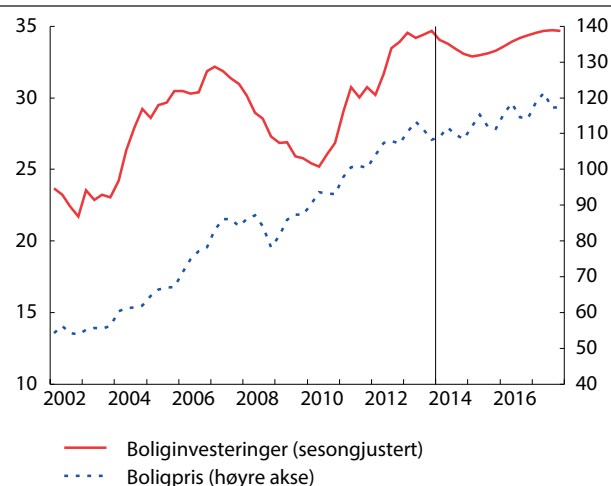
Boliginvesteringene var i 4. kvartal 2013 på et rekordhøyt nivå. For året under ett var boliginvesteringene om lag 6,5 prosent høyere enn i 2012. Utviklingen gjennom 2013 viser imidlertid at veksten har flatet ut etter en sammenhengende periode med stigende boliginvesteringer siden midten av 2009. Dette er i samsvar med forløpet for igangsetting av nye boliger som sesongjustert viste en svak nedgang i første halvår og en svak økning gjennom andre halvår 2013. Igangsettingstallene for januar i år viser et klart fall både målt etter igangsatt areal og antall boliger. Det er imidlertid for tidlig å fastslå om dette er et tilfeldig utslag i statistikken eller et varsel om klar nedgang i boliginvesteringene framover. Det trege salget av nye boliger hittil i år og en tendens til at det tar lengre tid å omsette brukte boliger kan tale for at lavere igangsetting vil trekke boliginvesteringene noe ned framover. Vi venter at boliginvesteringene vil falle med om lag 2 prosent både i 2014 og 2015, før de igjen stiger med nær 3 prosent i 2016 og 2 prosent i 2017. Dette innebærer i så fall at boliginvesteringene i 2017 vil passere rekordnivået fra 2013.

Boligprisveksten har vist en klart fallende tendens gjennom 2013 fra en årsvekst på 6 prosent i 1. kvartal til 1 prosent i 4. kvartal, ifølge Statistisk sentralbyrås boligprisindeks. For Eiendomsmeglerbransjens boligprisindeks viser nye sesongjusterte tall en nedgang fra måned til måned fra juni og ut året. Samlet prisfall i andre halvår var på 1,6 prosent, ifølge denne indeksen. Etter årsskiftet meldes det om nær uendrete sesongjusterte boligpriser i januar, mens de steg 0,3 prosent i februar.

På kort sikt påvirkes boligprisene av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen og landets økonomi. Norsk Trendindikator fra TNS Gallup og Finans Norge viste høsten 2013 en klar negativ tendens som samsvarer godt med den svake utviklingen i boligprisene. I 1. kvartal 2014 var indikatoren imidlertid nær uendret fra forrige kvartal.

På lang sikt avhenger boligprisene av fundamentale faktorer. Boligprisene påvirkes positivt av en økning i husholdningenes disponible inntekter og av lave renter, mens de dempes av økt tilbud av nye boliger. Forskning viser dessuten at husholdningenes låneopptak og boligprisene påvirker hverandre gjensidig.¹

Figur 2.6. **Boligmarkedet. Venstre akse mrd. 2010-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2011=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I våre beregninger har vi tatt hensyn til dette samspillet. Lavere boliginvesteringer i 2014 og 2015 bidrar isolert sett til lavere vekst i husholdningenes bruttogjeld. Med et svakt stigende om enn relativt lavt rentenivå regner vi med at veksten i husholdningenes bruttogjeld vil falle fra 7 prosent i år til 5 prosent i 2016 for så å øke til nær 6 prosent i 2017. Boliginvesteringene har imidlertid fortsatt et betydelig omfang og bidrar til å dempe boligprisveksten.

På kort sikt har vi lagt til grunn at husholdningenes forventninger holder seg uendret det neste halvåret. Deretter ser vi for oss at indikatoren endrer seg gradvis i positiv retning når veksten tiltar i euroområdet og veksten i norsk økonomi tar seg litt opp. På bakgrunn av fallende boligpriser høsten 2013 og relativt beskjeden vekst i husholdningenes disponible realinntekter venter vi knapt 1 prosent lavere boligpriser i 2014 for året sett under ett. Mesteparten av dette skyldes at boligprisene falt i andre halvår 2013 og vår prognose har om lag uendrete boligpriser ut inneværende år. Ifølge våre beregninger vil boligprisene vise ny oppgang utover i prognoseperioden etter hvert som vi får høyere vekst i disponibel realinntekt samtidig som realrenta holder seg relativt lav. Vi tror boligprisene vil stige med om lag 2,5 prosent i hvert av årene fra 2015 til 2017. Reelt sett innebærer dette i så fall at boligprisene knapt øker tilstrekkelig i disse tre årene til å veie opp for et fall på over 3 prosent i 2014.

2.5. Petroleumsvirksomheten

Investeringene i petroleumsvirksomheten økte som årsgjennomsnitt i et enda høyere tempo i 2013 enn året før, til tross for en nedgang på 3,8 prosent i 4. kvartal. Som andel av fastlandsøkonomien har petroleumsinvesteringene aldri vært så høye som i 2013, da de tilsvarte 8,9 prosent av BNP Fastlands-Norge. Veksten var svært høy også i de to foregående årene. Mens det i 2012 var en sterk økning i investeringer i plattformer, kommer nå veksten hovedsaklig som følge av høyere boreaktivitet og investeringer i rør.

¹ Se egen artikkel "Boligpris- og kredittvekst driver hverandre" i Økonomiske analyser 5/2013.

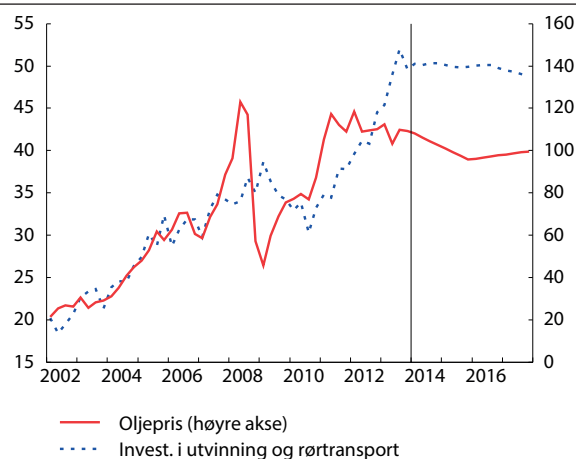
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2013-2017. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2013	Prognoser							
		2014			2015		2016		2017
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	2,1	2,1	1 3/4	2,4	3,4	3	3,6	3	3,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,6	2,3	2 1/4	2,1	2,3	..	2,3	..	2,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	8,7	1,2	..	4,8	1,4	..	3,0	..	2,3
Utvinning og rørtransport ¹	18,0	2,5	4	7,5	-0,7	1	0,7	1	-2,0
Fastlands-Norge	4,7	0,9	1 3/4	..	2,5	..	4,3	..	4,4
Næringer	1,0	2,1	..	3,7	2,7	..	4,0	..	3,6
Bolig	6,4	-2,2	..	3,0	-1,8	..	3,1	..	1,9
Offentlig forvaltning	9,5	3,3	..	4,8	7,9	..	6,3	..	8,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,4	1,9	2	2,6	2,9	3	3,3	3	3,2
Lagerendring ³	0,0	0,4	..	..	-0,1	..	0,0	..	0,0
Eksport	-3,9	2,9	..	3,3	1,6	..	2,2	..	2,8
Råolje og naturgass	-7,3	3,1	..	4,2	0,0	..	0,4	..	0,6
Tradisjonelle varer ⁴	0,8	1,3	1 3/4	2,5	3,0	..	4,2	..	5,7
Import	2,5	3,5	3 1/2	3,8	3,5	..	4,3	..	4,3
Tradisjonelle varer	2,5	1,5	..	2,9	2,8	..	4,0	..	4,2
Bruttonasjonalprodukt	0,6	2,1	2 1/4	2,6	1,8	2 1/2	2,3	2 1/2	2,2
Fastlands-Norge	2,0	1,9	2	2,5	2,4	2 1/2	2,9	3	2,8
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	1,2	0,7	1	1,0	0,7	1	1,1	1	1,6
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,5	3,7	3 3/4	3,6	3,9	4	3,9	4	3,8
Priser og lønninger									
Årslønn	3,9	3,8	3 1/2	3 1/2	3,5	3 3/4	3,5	4	3,6
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	2,3	2	1,9	1,6	2	1,7	2	2,1
KPI-JAE ⁵	1,6	2,5	2	2,0	1,8	2	1,7	2	2,0
Eksportpris tradisjonelle varer	3,1	2,3	..	..	0,4	..	1,2	..	2,5
Importpris tradisjonelle varer	2,1	4,3	..	..	0,2	..	0,8	..	1,7
Boligpris	3,9	-0,9	..	..	2,7	..	2,8	..	2,5
Utenriksøkonomi									
Driftsbalansen, mrd. kroner	319,5	340,3	..	..	293,7	..	258,6	..	266,6
Driftsbalansen i prosent av BNP	10,6	10,9	..	10,6	9,2	..	7,8	..	7,7
MEMO:									
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,0	9,6	..	..	9,7	..	9,8	..	10,0
Pengemarkedsrente (nivå)	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7	1,9	2,1	..	2,6
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	4,0	4,1	..	..	4,0	..	4,0	..	4,1
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	639	633	..	600	583	..	572	..	584
Eksportmarkedsindikator	1,3	3,8	..	..	4,6	..	5,7	..	6,3
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	2,2	3,5	2,5	3,6	-1,7	-1,6	-0,6	-0,3	0,0

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetraffikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, Prop. 1 S Tillegg 1 (2013-2014), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 4/2013 (NB).

Figur 2.7. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD.**
Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

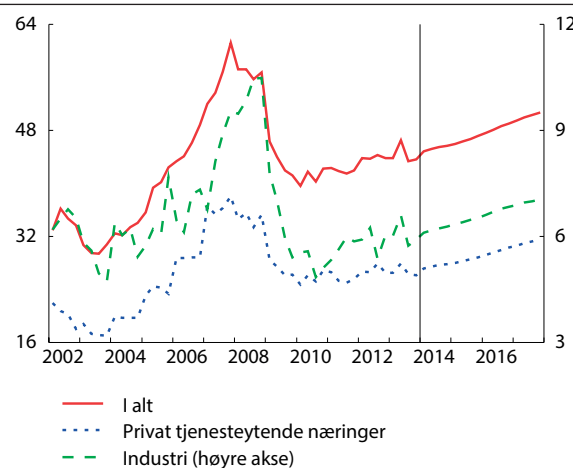
Produksjonsboringen har steget gradvis over lang tid, blant annet som følge av at feltreservene har falt og at nye felt har blitt satt i drift. Her var det også en sterk oppgang i fjor.

2013 blir trolig starten på en periode med nye investeringer i gassrør etter flere år uten investeringer av betydning. Investeringer i plattformer har steget jevnt siden 2011. Dette har kommet som en følge av både feltutbygginger og oppgradering av felt i drift. Økt levetid på flere av de tidlige olje- og gassfeltene har gjort det nødvendig å oppgradere disse.

Vi legger nå til grunn at det ikke blir noen videre vekst i petroleumsinvesteringene. Feltutbyggingen vil trolig fortsette i det samme høye tempoet, og vil sammen med produksjons- og leteboring bidra til å holde investeringene høye også i årene framover. Investeringer i rør vil trolig øke, men utgjør en beskjeden andel av de samlede investeringene. Derimot vil investeringer i felt i drift avta noe, og dermed trekke investeringene ned. Det er flere faktorer som vil påvirke utviklingen framover. Den klart viktigste er olje- og gassprisene. Det deles fortsatt ut betydelige leteområder til oljeselskapene slik at leteaktiviteten kan holdes oppe. Denne vinteren har vært preget av en diskusjon om selskaperenes lønnsomhet og høye investeringskostnader. Vi har lagt til grunn at Statoils annonserte nedjusteringer av investeringsaktiviteten bidrar til at nye aktører kan ta andeler på sokkelen og således bidra til fortsatt høye investeringer.

Olje- og gassutvinningen samlet, målt i oljeekvivalenter, falt i fjor. Utvinningen av gass, målt i energienheter, har steget jevnt og trutt siden 80-tallet. I likhet med i 2011 gikk imidlertid gassutvinningen ned i 2013 sammenliknet med året før. Gassutvinningen ventes fortsatt å øke framover, men veksttakten blir lavere enn tidligere på 2000-tallet. Oljeutvinningen har på den andre siden gått ned hvert år siden 2001. Flere nye feltutbygginger bidrar til at denne trenden nå stopper. Det

Figur 2.8. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

er derfor ventet at oljeutvinningen ikke faller videre, men holder seg rundt dagens produksjonsnivå det neste tiåret. Dermed vil næringens etterspørsel rettet mot resten av økonomien holde seg oppe en god stund framover.

Eksportprisen på olje har holdt seg om lag uendret de siste tre årene. Det er et tidsetterslep mellom utviklingen i olje- og gasspriser. Dette er med på å forklare at eksportprisene på gass har økt svakt i samme periode. Vi legger til grunn at realoljeprisen avtar de neste to årene før den flater ut på 95 dollar i 2015-priser. Gassprisene henger etter oljeprisutviklingen og vil derfor kunne øke noe i 2014, før også de avtar.

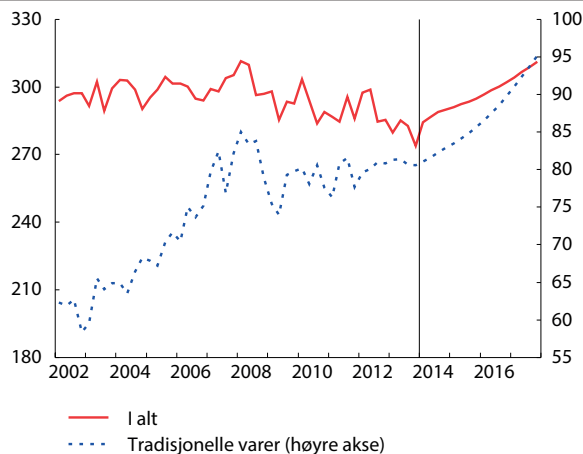
2.6. Næringsinvesteringene

Etter at investeringsfallet stoppet opp i første halvår 2010 har næringsinvesteringene vist en moderat underliggende vekst. Vi venter at den beskjedne veksten vil fortsette både i tjeneste- og industrinæringene i årene som kommer.

Investeringene i næringsmiddelindustrien er redusert i løpet av de siste to årene med om lag 30 prosent. Nedgangen må sees i sammenheng med et høyt investeringsnivå i 2010 og 2011 og at en del store prosjekter, som for eksempel Tines anlegg på Jæren og Norturas slakteri i Malvik, nå er ferdigstilte. I samme periode var investeringene innen verfts- og transportmiddelindustri, kjemiske råvarer, og reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr hatt en positiv utvikling. I 2013 var industriinvesteringene 10,8 prosent høyere enn nivået i 2010. SSBs kartlegging av bedriftenes antagelser om framtidige investeringer bærer bud om moderat utvikling framover. Ved innrapporteringen i 1. kvartal 2014 indikerte industribedriftenes anslag en volumvekst på om lag 5 prosent i 2014 når det justeres for normal underrapportering.

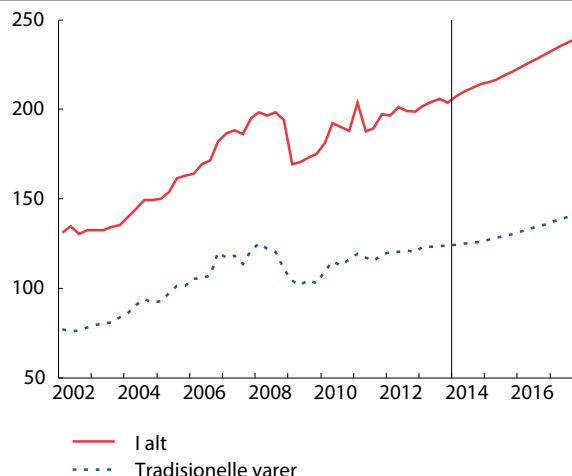
Også blant tjenestenæringene er det stor variasjon i investeringsutviklingen. I 4. kvartal er det registrert

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

en nedgang innen omsetning og drift av fast eiendom på 1,4 prosent. Investeringsnivået i denne næringen er nå mer enn halvert siden toppnoteringen i 4. kvartal 2007. Omsetning og drift av fast eiendom utgjør om lag 25 prosent av tjenesteinvesteringene og utviklingen i denne næringen er derfor viktig for næringsinvesteringene i Fastlands-Norge. Den svake utviklingen i omsetning og drift av fast eiendom er derimot blitt mer enn motsvart av høyere investeringer innen forretningsmessig tjenesteyting hvor investeringsnivået har doblet seg siden 2010.

Innen kraftforsyning har det i lang tid vært høy investeringsvekst. Fra 2000 til 2013 har investeringsnivået blitt mer enn tredoblet og nivået på nyinvesteringene er nå på linje med investeringene i industrien. De registrerte anslagene fra kraftselskapene i 4. kvartal indikerer at investeringsveksten nå flater ut. Framover ventes det at sterk vekst innenfor fjernvarme og et stabilt høyt nivå innenfor overføring og distribusjon av elektrisitet veier opp for fallende investeringer innenfor produksjon av elektrisitet.

Med en bedret konjunktursituasjon både innenlands og blant våre viktigste handelspartnere ventes litt økte investeringer noe fram i tid. Veksten i næringsinvesteringene anslås å øke fra 1,0 prosent i 2013 til om lag 4 prosent i 2016 og 2017. Dette er en meget moderat utvikling sammenliknet med tidligere konjunkturoppdager som normalt er kjennetegnet ved tosifrede vekstrater. Mens industriinvesteringene vokser mest i 2014 ventes bidraget fra tjenesteinvesteringene å ta seg gradvis opp utover prognoseperioden.

2.7. Utenriksøkonomi

Perioden fra årtusenskiftet og fram til finanskrisen var preget av høyere vekst i eksportprisene enn i importprisene. Bytteforholdsgevinster veide opp for lavere vekst i eksportvolumet enn i importvolumet og stigende olje- og gasspriser for en produksjonsbasert reduksjon i olje- og gasseksporten. Overskuddet på handelsbalansen med utlandet doblet seg. Etter finanskrisen falt

eksporten og importen med den internasjonale konjunkturedgangen. Mens importen raskt hentet seg tilbake til gamle nivåer har eksporten blitt liggende på et lavere nivå enn før finanskrisen. Det høye kostnadsnivået i Norge svekker konkurranseevnen og norske eksportvarer taper markedsandeler. En relativt gunstig eksportprisutvikling, ikke minst på olje og gass, har likevel holdt handelsoverskuddet oppe. Men utviklingen de seneste årene og utsiktene framover peker mot betydelig mindre og avtakende overskudd i utenriks-handelen de nærmeste årene.

Norsk eksport utviklet seg svakt i 2012 og enda svakere i 2013. Volumet av tradisjonell eksport har endret seg lite, mens eksporten av tjenester og olje og gass har falt gjennom de to siste årene. Gjennom andre halvår i fjor viste alle tre eksportgruppene en til dels markant nedgang. I 4. kvartal falt eksporten av både råolje og naturgass med over 5 prosent, tjenesteeksporten ble redusert med drøye 2 prosent, mens tradisjonell vareeksport var om lag uendret fra kvartalet før. Olje- og gasseksporten gikk ned enda mer år over år, og fortsatte en mangeårig nedadgående trend. Nedgangen i tjenesteeksporten gjennom fjoråret var ganske bredt basert. Blant tradisjonelle varer har verkstedsprodukter, som er en stor og viktig produktgruppe, vist sterk vekst i eksporten to år på rad, mens eksport av fisk og elektrisk kraft trakk ned veksten i tradisjonell vareeksport.

Eksportprisene for tradisjonelle varer og tjenester økte gjennom fjoråret og var høyere i 2013 enn i 2012. Fiskeoppdrett, en stor eksportnæring, har opplevd en vedvarende og høy vekst i eksportprisene de siste seks kvartalene. Prisindeksen for olje- og gasseksport har svingt ned og opp gjennom de siste to årene, og gjennomsnittet i 2013 er så vidt lavere enn i 2012. Allerede i år ventet vi at en økende markedsvekst internasjonalt vil bidra til at veksten i eksporten av tradisjonelle varer og tjenester tar seg noe opp. En svakere kronekurs stimulerer eksporten, men denne bedringen i konkurranseevnen er forbigående. Eksportveksten ventes å ligge litt under markedsveksten, slik at tapet

Boks 2.3. Direkte og indirekte importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. En del av sluttleveringene dekkes direkte gjennom import, mens resten leveres fra norske produsenter. I norsk produksjon benyttes imidlertid også importert produktinnsats. Andelen som importert produktinnsats utgjør av en sluttlevering, defineres som den indirekte importandelen. Her inkluderes også importert produktinnsats hos alle underleverandører knyttet til den aktuelle leveransen. Den totale andelen av import i en sluttlevering er dermed høyere enn den direkte andelen. Fordi importandelene er forskjellige, vil en bestemt endring i ulike sluttleveringskomponenter gi ulike impulser til norsk produksjon.

Importandelene beregnes ved å studere virkningen på importen av den enkelte sluttleveringskomponenten i en statisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at man ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntektsopptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Importandelene gjengitt i tabellen er beregnet for 2011, som er det siste året med endelige nasjonalregnskapstall.

Av hovedgruppene av sluttleveringskategorier er det eksport som har den laveste direkte importandelen. Når man også tar med den indirekte importen kommer importandelen for eksport imidlertid nær gjennomsnittet for sluttleveringer. Investeringer har de klart høyeste importandelene, både direkte og totalt.

Det er store forskjeller mellom undergruppene av sluttleveringer. De direkte importandelene for investeringer i form av bygninger og anlegg er beskjedne. De indirekte importandelene er imidlertid relativt høye. For investeringer i øvrige arter: maskiner, plattformer, boring og transportmidler, utgjør den direkte importen om lag en tredjedel, mens den totale importen utgjør noe under halvparten av disse investeringene. Oppdelt på næringer har investeringer i utenriks sjøfart den høyeste totale importandelen med 62 prosent. I oljevirksomheten økte importandelen klart i 2011 og ligger noe over gjennomsnittet for investeringene samlet sett, mens investeringene i boliger ligger klart lavere.

Halvparten av sluttleveringene knyttes til konsum. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, framstår som den komponenten med klart lavest total importandel. I husholdningenes konsum er det store variasjoner i importandelene mellom ulike konsumkategorier. Nordmenns konsum i utlandet er naturligvis i sin helhet å regne som direkte import. Kjøp av egne transportmidler og diverse varer skiller seg ut med høye direkte importandeler. Ettersom det produseres svært få biler i Norge, kan den totale importandelen for egne transportmidler på 34 prosent oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i avansen i forhandlerleddet og avgiftsnivået på disse varene. Om lag to tredjedeler av utgiftene ved bilkjøp er knyttet til avanse og avgifter. Importandelen er høyest for

gruppen diverse varer. I denne gruppen finner vi blant annet klær og skotøy, forbrukerelektronikk og møbler. Energivarer produseres i hovedsak i Norge, men til tross for høy olje-produksjon importeres det betydelig med bensin og diesel. I perioder med lav kraftproduksjon importeres det kraft fra våre naboland. I sum bidrar dette til at 16 prosent av energivarene er importert.

For eksport er det store variasjoner i importandelene. Eksporten av utenriks frakttjenester og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som henger sammen at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med liten grad av import. Dette kan i stor grad føres tilbake til at en stor del av produksjonsverdien består av petroleumsrente, som er den delen av overskuddet i petroleumsnæringen som overstiger normal kapitalavkastning.

Importandeler. 2011

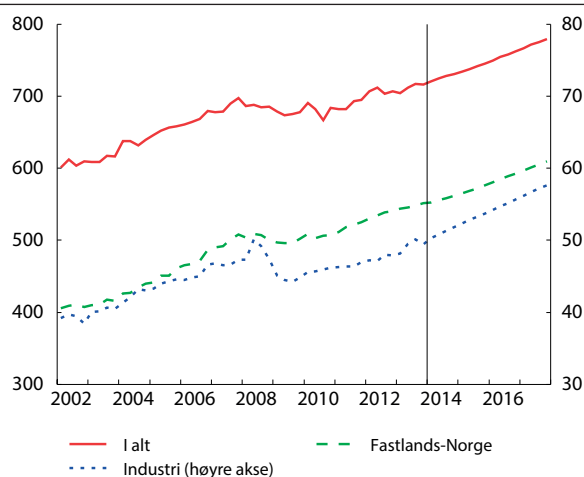
	Andel ¹	Direkte	Indirekte	Totalt
Samlede sluttleveringer ²	0,996	9,9	13,1	23,0
Konsum	0,504	11,8	9,7	21,5
Konsum i husholdn. og ideelle org. ³	0,331	18,0	9,9	27,9
Nærings- og nytelsesmidler	0,053	12,9	14,3	27,2
Energivarer mm.	0,024	11,5	4,7	16,2
Egne transportmidler	0,016	25,1	9,0	34,1
Div. varer	0,066	35,2	9,0	44,2
Bolig	0,053	0,1	5,9	6,0
Andre tjenester	0,107	2,2	15,5	17,7
Nordmenns konsum i utlandet	0,020	100,0	0,0	100,0
Offentlig konsum	0,173	0,1	9,3	9,4
Nyinvesteringer	0,165	20,0	17,8	37,8
Etter art:				
Bygninger og anlegg	0,067	1,2	20,2	21,4
Skip	0,009	46,3	16,7	63,0
Øvrige arter	0,075	33,5	15,8	49,3
Etter næring:				
Fastlands-Norge	0,117	15,4	17,7	33,1
Industri	0,014	30,3	3,3	33,6
Andre vareproduserende næringer	0,011	23,6	17,8	41,4
Off. forvaltning	0,025	11,5	18,8	30,3
Boliger	0,035	1,2	20,2	21,4
Andre tjenesteytende næringer	0,031	25,2	13,7	38,9
Utvinning og rørtransport	0,042	23,5	20,0	43,5
Utenriks sjøfart	0,006	45,9	16,5	62,4
Eksport	0,326	1,8	16,0	17,8
Trad. varer	0,106	3,7	28,5	32,2
Olje og gass	0,163	0,0	4,4	4,4
Andre varer	0,002	0,0	27,9	27,9
Utenriks sjøfart mm.	0,024	0,0	41,7	41,7
Andre tjenester	0,032	5,8	14,5	20,3

¹ Kolonne 1 summeres ikke til 1 fordi lagerendringer er utelatt.

² Andel av sluttleveransenes verdi.

³ Husholdningenes konsum er regnet inklusiv korreksjonspostene nordmenns konsum i utlandet. Salg av brukt realkapital er tatt bort fra eksporten.

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2011-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

av markedsandeler vedvarer. Olje- og gassseksperten begrenses av produksjonen, og ventes å vokse litt etter noe gjeninnhenting i år av fjorårets reduksjon.

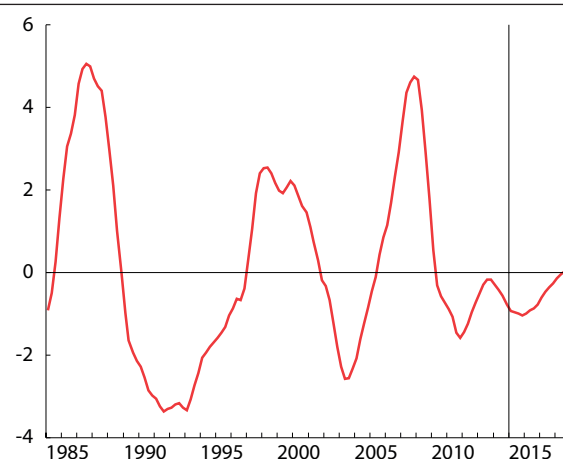
Relativt sterk vekst i norsk økonomi har holdt importveksten oppe etter det store fallet i kjølvannet av finanskrisen. De to siste årene har importveksten avtatt, og utviklingen gjennom fjoråret var svak både for tradisjonelle varer og tjenester. Holdes raffinerte oljeprodukter (med høy vekst) utenom så falt veksten i tradisjonell vareimport i 2013 fra 2,5 prosent til 1,2 prosent. Det er lavere enn veksten i tjenesteimporten, der en stor og økende komponent er nordmenns konsum i utlandet. Importprisene, som viste svak vekst gjennom 2011 og 2012, vokste kraftig gjennom fjoråret. Svekkelsen av krona bidro til prisveksten.

Utviklingen i importen i år og ut prognoseperioden vil i stor grad avhenge av veksten i og sammensetningen av husholdningenes konsum og investeringer (se Boks 2.3). Vi venter en moderat stigende vekst, noe høyere for samlet import enn for samlet eksport. Sammen med litt høyere prisvekst for samlet import enn for samlet eksport vil det bidra til å senke handelsoverskuddet fra over 300 milliarder kroner i 2013 ned mot 200 milliarder kroner i 2017. Utbytte fra et stort og voksende oljefond vil bidra til at en positiv rente- og stønadsbalanse ventelig øker. Det vil dempe reduksjonen i overskuddet på driftbalansen overfor utlandet, som ventes å falle fra over 10 prosent av BNP i 2013 til under 8 prosent i 2017.

2.8. Produksjonsutviklingen

Aktivitetsveksten i fastlandsøkonomien har vært forholdsvis moderat siden slutten av 2012, da veksttaket falt merkbart etter knappe to år med konjunkturoppgang. Sammenliknet med nivået ett år før var BNP Fastlands-Norge 1,7 prosent høyere i 4. kvartal 2013, mens årsveksten var på like under 2 prosent. Dette er svakere enn anslått trendvekst på knappe 2,5 prosent i året. I 4. kvartal 2013 økte produksjonen med 2,4

Figur 2.12. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prosent målt som årlig rate, men dersom vi korrejerer for et svært godt fiske var veksten noe lavere.

Den underliggende konjunktursituasjonen kan være annerledes enn hva produksjonsveksten indikerer hvis lite konjunkturfølsomme næringer endrer seg mye. Sammen med tradisjonelt fiske er det særlig elektrisitetsproduksjonen som gir slike effekter i norsk økonomi for tiden. Isolert sett har et fall i elektrisitetsproduksjonen gjennom 2013 gitt et negativt bidrag på 0,2 prosentpoeng til årsveksten i BNP Fastlands-Norge. I tillegg økte elektrisitetsproduksjonen unormalt mye i 2012. Begge disse faktorene tilsier at konjunkturutviklingen endret seg litt mindre fra 2012 til 2013 enn hva vi kan få inntrykk av ved å sammenlikne BNP-vekst. Primærnæringene samlet (jordbruk, skogbruk, fiske og fangst) bidro også noe negativt gjennom 2013, tross det gode fisket i 4. kvartal, men mindre enn elektrisitetsproduksjonen.

Gjennom 2013 har aktiviteten i Fastlands-Norge økt mest i bygg og anlegg, leverandørnæringene til petroleumsvirksomheten og verkstedindustri. Øvrig industri har utviklet seg svakt, noe som også er tilfellet for tjenesteytende næringer samlet sett. Det er imidlertid et delt bilde også innad i tjenesteytende sektorer. Aktivitetsveksten i offentlig forvaltning har ligget nær gjennomsnittet.

Bruttoproduktet i industrien samlet hadde en årsvekst på over 3 prosent i 2013, men det er enkelte næringer som vokser mye kraftigere enn andre. Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner hadde en årsvekst på 8,7 prosent. Det var enda høyere enn en allerede betydelig vekst i 2011 og 2012. Mot slutten av året var det tegn til lavere aktivitet, og i 4. kvartal falt produksjonen slik at utviklingen gjennom andre halvår var ganske flat. Denne næringen leverer mye til petroleumsvirksomheten, men enda mer av produksjonen eksporteres. Næringene som primært leverer til petroleumsvirksomheten er verftsindustri samt

Boks 2.4. Hvor viktige har petroleumsinvesteringene vært?

Gjennom 2013 var det lav eller moderat vekst i nesten samtlige etterspørselskomponenter i norsk økonomi. Det klare unntaket var petroleumsinvesteringene, som har økt med 50 prosent siden et bunnivå i 2010, og i 2013 vokste med hele 18 prosent. For perioden 2014-17 sett under ett legger vi til grunn at denne veksten stopper opp. På bakgrunn av dette kan man stille spørsmålet: hvor viktige er petroleumsinvesteringene for veksten i fastlandsøkonomien?

For å svare på dette har vi beregnet en kontrafaktisk bane hvor petroleumsinvesteringene holdes på 2012-nivået i perioden 2013-17¹. Dette gir en indikasjon på hvordan økonomiens forløp kunne ha sett ut om vi ikke hadde fått høy vekst i petroleumsinvesteringene etter 2012. Beregningene er gjennomført med en versjon av KVARTS hvor kronekurs og rentenivå er modellbestemt. Dette har en stabiliserende effekt ved at rentenivået blir lavere og kronekursen svekkes når veksten i økonomien faller. Finanspolitikken er derimot forutsatt upåvirket av lavere petroleumsinvesteringer.

Tabellen viser at uten etterspørselsstimulansen fra petroleumsinvesteringene, ville BNP Fastlands-Norge vært 0,7 prosent lavere i 2013 enn hva som faktisk var tilfellet. Fastlandsøkonomien ville da ha vokst 1,3 prosent i stedet for 2,0 prosent fra 2012 til 2013, noe som betyr at omtrent en tredjedel av veksten i fjor kan tilskrives økte petroleumsinvesteringer. Størsteparten av effektene kommer allerede i 2013. For 2014 er alternativbanen 0,8 prosent lavere enn referansepunktet, slik at den «kontrafaktiske» vekstraten for fastlandsøkonomien fra 2013 til 2014 er 0,1 prosentpoeng lavere (1,8 prosent, mot vår prognose på 1,9 prosent)².

I tråd med lavere aktivitet i økonomien er arbeidsledigheten i hele perioden 0,2 prosentpoeng høyere enn i referansebanen, noe som i løpet av 2015 ville gitt et anslag på arbeidsledighetsraten på over 4 prosent. Konsumet faller, men med tidsforskjøvet effekt.

Petroleumsinvesteringene skaper etterspørsel etter både industrivarer og tjenester i fastlandsøkonomien, og for å forstå endringene i aktivitetsnivået er det tjenester som er viktigst; omtrent halvparten av fallet i BNP Fastlands-Norge sammenlignet med referansebanen er på grunn av lavere vekst i privat tjenesteyting. Kun en liten del av dette skyldes lavere konsum i alternativbanen, og det viser at petroleumsinvesteringene i stor grad påvirker fastlandsøkonomien gjennom å stimulere forretningsmessig tjenesteyting og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting.

Avviket fra referansebanen er større for industriproduksjonen enn for BNP Fastlands-Norge. Samtidig utgjør industrien kun om lag 10 prosent av BNP Fastlands-Norge, så et fall i industriproduksjonen på 1 prosent relativt til referansebanen forklarer bare en liten del av endringen i fastlandsøkonomiens aktivitetsnivå. Innad i industrien endrer produksjonen av verkstedprodukter og leiearbeid seg omtrent like mye som industrien totalt, mens forskjellen fra referansebanen er rundt 10 prosent for produksjonen av borerigger og moduler til oljeplattformer.

En annen del av norsk økonomi som påvirkes mye av petroleumsinvesteringene, men som er kategorisert utenfor BNP Fastlands-Norge, er tjenester tilknyttet utvinning. Et bredere begrep som også dekker disse tjenestene er BNP utenom utvinning. Om vi måler aktiviteten i økonomien på denne måten, blir effekten av mindre vekst i petroleumsinvesteringene ett tidels prosentpoeng større i 2013.

Et fall i importen demper effekten av endrede petroleumsinvesteringer på fastlandsøkonomien. Det er mye import direkte og indirekte knyttet til petroleumsinvesteringene og importen ville vært 1,6 prosent lavere i 2013 enn i referansebanen om petroleumsinvesteringene ikke økte. Det videre fallet i import i 2014-15 drives i stor grad av lavere konsum.

Når produksjonen er lavere og arbeidsledigheten er høyere, faller rentenivået gjennom hele beregningsperioden. I 2013 ville pengemarkedsrenten vært 0,1 prosentpoeng lavere i vår alternativbane. Et lavere rentenivå gir en svakere krone (målt relativt til euro), og svekkelsen i 2013 er på 0,3 prosent. På grunn av dette øker industrieksporten, som er noe høyere enn i referansebanen i 2015-16.

Boligprisen er reelt sett 0,3 prosent lavere i den alternative banen i 2013, et avvik som øker til 2,1 prosent i 2016, på tross av et lavere rentenivå. Dette forårsakes av fallet i husholdningenes disponible realinntekter. Lavere realboligpris gir også lavere boliginvesteringer. Også investeringsnivået i Fastlands-Norge reduseres.

¹ Vi har sett bort fra effekter på utvinningen som følge av lavere investeringer.

² For årene etter 2013 øker forskjellen i petroleumsinvesteringene mellom de to banene noe fordi referansebanen har svak vekst i 2014 mens alternativbanen har uendrete investeringer. Det er i all hovedsak tidsforsinkete effekter av impulsene fra 2013 som driver resultatene.

Virksomheter av uendrete petroleumsinvesteringer¹ fra og med 2013. Avvik fra referansebanen og målt i prosent dersom ikke annet framgår

	2013	2014	2015	2016
BNP Fastlands-Norge	-0,7	-0,8	-0,8	-0,8
BNP utenom utvinning	-0,8	-1,0	-0,9	-0,8
Industriproduksjon	-1,0	-0,8	-0,7	-0,5
Husholdningenes konsum	-0,3	-0,7	-1,1	-1,2
Investeringer, Fastlands-Norge	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3
Investeringer, bolig	0,0	-0,2	-0,7	-1,3
Eksport, industri	-0,1	0,0	0,1	0,3
Import	-1,6	-2,2	-2,5	-2,8
Arbeidsledighet, nivå	0,2	0,2	0,2	0,2
Boligpris	-0,2	-0,8	-1,5	-1,9
KPI	0,1	0,1	0,2	0,2
Rente, nivå	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3
NOK per euro ²	0,3	0,6	1,0	1,2
Memo:				
Petroleumsinvesteringer	-15,3	-17,3	-16,7	-17,3

¹ Investering i utvinning og rørtransport.

² Positivt fortegn innebærer svakere krone.

reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr. Begge disse har vokst gjennom 2013, særlig verftsindustrien. For reparasjoner gikk aktiviteten noe tilbake hele siste halvår, mens verftsindustrien mer enn reverserte fallet fra 3. kvartal med sterk vekst i siste del av 2013.

I løpet av 2013 nådde aktivitetsnivået i industrien som helhet for første gang siden finanskrisen nivået fra første halvår 2008. Utover leverandørnæringene og produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner, var det bare næringsmiddelindustri og oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri som var kommet opp på et høyere nivå. De øvrige næringene lå til dels betydelig lavere, og opplevde alle noe aktivitetsfall gjennom året. De sterkest fallende næringene var møbelindustri og papir- og papirvareproduksjon. I sistnevnte næring er aktivitetsnivået nå vel 70 prosent lavere enn toppen i 2007.

Innen annen vareproduksjon har veksten vært høy gjennom 2013. Dette er i hovedsak drevet av bygg og anlegg, hvor aktiviteten har vokst kraftig de siste to årene. Veksten i 4. kvartal var noe lavere enn i 3. kvartal, men fortsatt på mer enn 5 prosent målt som årlig rate. Akvakultur har opplevd høy aktivitetsvekst i 2011 og 2012, men den stoppet opp i 2013. For tradisjonelt fiske spiller naturgitte forhold en større rolle. Også her er utviklingen negativ, selv om vekstfallet er mindre enn det har vært de to foregående årene, mye drevet av meget godt fiske i 4. kvartal.

Blant tjenestenæringene er det jevnt over en svakere utvikling i 2013 enn i 2012, etter at flere av næringene har hatt sterk vekst de foregående årene. Det er likevel store forskjeller på tvers av næringene. I varehandelen, som er den klart største tjenestenæringen, falt veksten markert allerede i 2012, og veksten var på 1,2 prosent i 2013. Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og forretningsmessig tjenesteyting fortsatte derimot veksten også i 2013, dog ikke på et like høyt nivå som året før. Vi finner også ganske høy vekst i telekommunikasjon og tjenester tilknyttet IKT. Overnattings- og serveringsvirksomhet og transport utenom utenriks sjøfart hadde også en sterk vekst i 2013. Disse næringene utmerket seg imidlertid med et dypere fall under finanskrisen enn øvrige næringer, og ligger først nå på om lag samme nivå som før krisen. Finansierings- og forsikringsvirksomhet har vokst både i 2012 og 2013 etter en lang periode med nullvekst etter finanskrisen. Næringer som opplevde aktivitetsfall i 2013 var forlagsvirksomhet og post- og distribusjonsvirksomhet.

Tjenester i tilknytning til utvinning er kategorisert som en næring utenfor Fastlands-Norge. Etter et par år med fall i etterkant av finanskrisen har aktiviteten i denne næringen økt mye de siste par årene. Årsveksten for 2013 var på over 12 prosent, men samtidig var utviklingen i andre halvår klart mer moderat og veksten fra 3. til 4. kvartal var like under 0,5 prosent som årlig rate. Produksjonen av råolje og naturgass falt fra 2012 til

2013. Det har bidratt til at BNP i alt har økt mye mindre enn i fastlandsøkonomien.

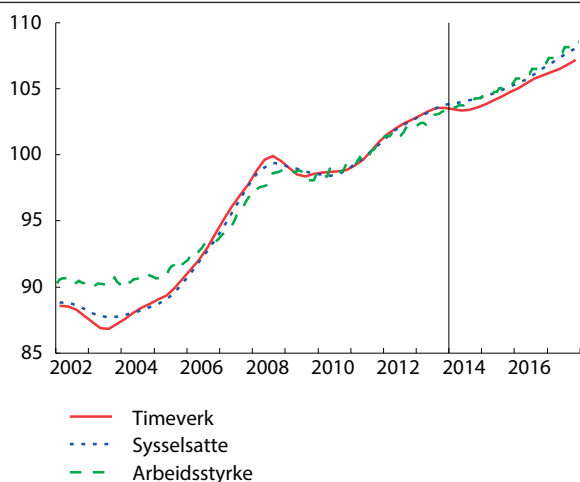
De neste fire årene venter vi at produksjonsutviklingen i Fastlands-Norge bedrer seg gradvis sammenliknet med situasjonen i 2013. For industriens del vil en forventet bedring av den internasjonale økonomiske utviklingen og en allerede svekket krone bidra til økt vekst i norsk eksport. Samtidig forventer vi at veksten i den delen av industrien som er rettet mot petroleumsvirksomheten blir redusert som følge av at petroleumsinvesteringene flater ut etter mange år med sterk vekst. Disse to faktorene antar vi vil innebære en reversering av noe av den todelingen vi har sett innenfor norsk industri. Betydningen av petroleumsinvesteringene er nærmere belyst i Boks 2.4. Veksten for industrien samlet forventer vi at skal øke noe i 2014 sammenliknet med 2013, og ligge mellom 3,5 og 3,9 prosent de neste årene. Gjennom hele prognoseperioden fortsetter produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner å bidra til vekst i fastlandsøkonomien, selv om vekstbidraget vil avta sammenliknet med 2013. Også annen industrieksport ventes å vokse. Av andre innenlandske etterspørselskomponenter tror vi konsumveksten vil ta seg opp i løpet av 2015, mens innretningen av finanspolitikken gir noe vekststimulans allerede fra 2014. I tråd med dette vil aktiviteten i offentlig sektor stå for et stabilt vekstbidrag. Størsteparten av produksjonsveksten kommer fra en forholdsvis bredt basert vekst i markedsrettet tjenesteyting. Boliginvesteringene er ventet å falle både i 2014 og 2015. Dette bidrar til at veksten i bygg og anlegg flater ut i 2014-2015, før den tar seg noe opp årene etter.

Vi anslår at veksten i BNP Fastlands-Norge blir 1,9 prosent i 2014, noe som er marginalt lavere enn i 2013. Deretter vil veksten ta seg gradvis opp. Vi forventer en vekst på 2,4 prosent i 2015 og 2,9 prosent i 2016. Prognosebanen vår innebærer derfor at den moderate konjunkturedgangen blir til klar konjunkturoppgang i 2016.

2.9. Arbeidsmarkedet

KNR viser en jevn kvartalsvis sysselsettingsvekst i 2013 på om lag 0,3 prosent. Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser en klart sterkere sysselsettingsvekst i 3. kvartal, men ligger klart lavere i de andre kvartalene. KNR inkluderer – i motsetning til AKU – også sysselsatte personer på korttidsopphold og personer som ikke er bosatt i Norge. Ifølge AKU gikk sysselsettingen som andel av befolkningen ned med 0,5 prosentpoeng fra 2012 til 2013, mens sysselsettingen ifølge KNR viser en nedgang på 0,2 prosentpoeng. Forskjellen i sysselsettingen tyder på at det fortsatt var en økning i sysselsatte som er her på korttidsopphold eller som ikke er bosatte i Norge i 2013.

De siste årene har det vært betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom næringene. Bygg og anlegg, annen tjenesteyting, samt produksjon og

Figur 2.13. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2011=100

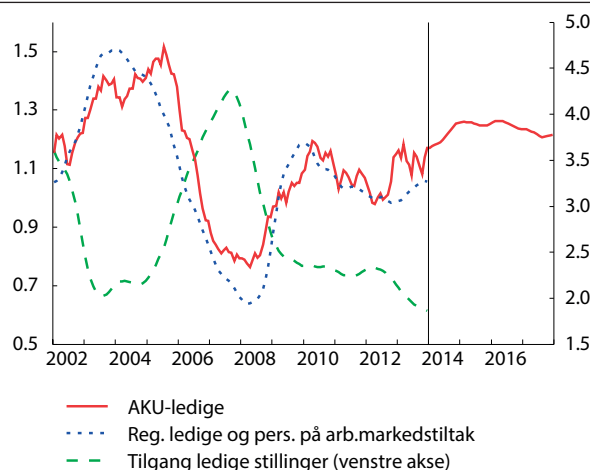
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tjenester tilknyttet utvinning hadde sterk sysselsetningsvekst i 2012. Det høye nivået i 4. kvartal i 2012 medførte at veksten i bygg og anlegg ble høy også som årsgjennomsnitt i 2013. Industrien bidro også til sysselsetningsveksten, men det er store forskjeller mellom industrinæringene. I verftsindustri og annen transportmiddelindustri, samt produksjon av metaller og metallvarer, økte sysselsettingen i 2013. Det var en nedgang innen produksjon av papir og papirvarer og produksjon av møbler og annen industriproduksjon.

Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning (inkludert innvandring), men også av atferdsendringer. Ifølge AKU økte arbeidsstyrken med 48 000 og 27 000 personer i henholdsvis 2012 og 2013. Innvandringen står for en stor del av økningen, og statistikk etter innvandringsgrunn for 2012 viser at nær halvparten av alle som innvandret det året kom hit for å arbeide. Selv om nivået på innvandringen fortsatt er høyt, var det 3 000 færre personer som innvandret i 2013 sammenliknet med 2012. Det kommer flest innvandrere med statsborgerskap fra Polen, Litauen og Sverige.

Yrkesdeltakelsen var 70,9 prosent i 4. kvartal i 2013. I dette kvartalet er det en nedgang i yrkesdeltakelsen for menn i alle aldersgrupper, mens kvinners yrkesdeltakelse, med unntak av gruppen 65 til 74 år, har økt svakt eller vært uendret. Det er også en underliggende trendmessig vekst i både kvinners og menns yrkesdeltakelse i gruppen 60 til 64 år. Dette reflekterer trolig så vel økt utdanningsnivå, virkninger av pensjonsreformen, som generelt bedre helse blant eldre. Arbeidet for et inkluderende arbeidsliv kan også ha hatt betydning.

Ifølge AKU økte arbeidsledigheten mot slutten av 2012 og ledighetsraten har gjennom 2013 variert mellom 3,3 og 3,7 prosent. Gjennomsnittlig ledighet for 4. kvartal i 2013 og for året som helhet var 3,5 prosent. Den siste observasjonen indikerer en svak økning i arbeidsledigheten. Arbeids- og velferdsetaten (NAV) sin statistikk

Figur 2.14. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

for den registrerte ledigheten, samt summen av registrerte ledige og personer på tiltak, viser en jevn økning gjennom 2013, men en flat utvikling så langt i år. Ved utgangen av februar 2014 er vel 96 100 personer enten på tiltak eller registrert ledige. Det er en oppgang i ledigheten blant alle yrkesgrupper. Økningen i antall var størst innen yrker som reiseliv og transport, butikk- og salgsarbeid, samt bygg og anlegg, mens ingeniør- og IKT-fag hadde den største prosentvise økningen fra samme periode i fjor. Sesongjustert falt ledigheten i bygg- og anlegg. Det kan ha sammenheng med den milde vinteren i store deler av landet.

Arbeidsledige som ikke har vært i jobb eller på arbeidsmarkedstiltak med en varighet på 26 uker eller lengre regnes av NAV som langtidsledige. Denne definisjonen inkluderer ikke personer som i en periode har vært på arbeidsmarkedstiltak og som fortsatt er arbeidsledige etter arbeidsmarkedstiltaket er over. Det kan dermed være vanskeligere for ulike grupper arbeidstakere å finne seg arbeid enn det langtidsledigheten i henhold til NAV sin definisjon kan tyde på. Alle arbeidsledige over 26 uker inklusive personer som har deltatt på arbeidsmarkedstiltak, men som fortsatt er arbeidsledige, utgjorde om lag 43 prosent av de arbeidsledige i februar 2014. Det er høyere enn på samme tid i fjor.

Antall ledige stillinger i offentlig og privat sektor annonsert i media eller meldt til NAV ble på årlig basis redusert med henholdsvis 17 prosent i januar og 13 prosent i februar. SSB har siden 2010 publisert tall for ledige stillinger (basert på en utvalgsundersøkelse). I 4. kvartal 2013 var nivået lavere enn noen gang, og utgjør nå bare 2 prosent av summen av alle arbeidstakerforhold og ledige stillinger. Det at antallet ledige stillinger faller samtidig som befolkningen øker tyder på at jobbutsiktene til de arbeidsledige har forverret seg det siste året. Den største nedgangen i antallet utlyste stillinger var innen varehandel og foretningmessig tjenesteyting. Antallet ledige stillinger gikk også ned i industrien og i utvinning av olje og gass.

Gjennomsnittlig vekst i utførte timeverk i Fastlands-Norge i 2013 er på nivå med veksten i antall sysselsatte, dersom man justerer veksten i timeverk for antall virkedager. Det var to færre arbeidsdager i 2013 enn i 2012. Det trekker ned antall utførte timeverk per sysselsatt. På den andre siden trakk redusert sykefravær i 3. kvartal i 2013 opp timeverkene. Nedgangen i permitteringer registrert av NAV sammenliknet med samme periode i fjor trekker også opp utførte timeverk.

Vi anslår at sysselsettingsveksten vil bli svak gjennom hele prognoseperioden. Flere forhold trekker imidlertid i ulike retninger. For industrien er aktiviteten i oljenæringen viktig, og impulsene fra denne næringen mot norsk industri ventes å bli mye svakere enn tidligere år. På den andre siden vil en svakere krone bedre konkurranseevnen og øke sysselsettingen i den konkurranseutsatte delen av næringslivet i inneværende år. Annen privat tjenesteproduksjon trekker opp veksten, mens veksten i varehandel og innenriks samferdsel ventes å bli svak gjennom hele prognoseperioden. Det vil være svært lav vekst i bygg og anlegg i år og neste år, før aktiviteten tar seg opp igjen mot slutten av prognoseperioden. Nedgangen i antallet ledige stillinger tyder også på en noe høyere arbeidsledighet framover. Vi anslår at AKU-ledigheten øker litt i år og videre til 3,9 prosent i 2015. Ledigheten ventes å holde seg på dette nivået i 2016 og deretter gå litt ned.

2.10. Lønn

Fra 2012 til 2013 vokste påløpt årslønn gjennomsnittlig med 3,9 prosent for alle lønnstakere. Årslønna omfatter i tillegg til fastlønn også etterbetalinger, feriepengetillegg, bonus og uregelmessige tillegg, mens blant annet overtidslønn ikke er inkludert. Årslønnsveksten var den samme som industrilønnsveksten og på linje med lønnsveksten de siste årene. Også i de tradisjonelle tjenestenæringene og i offentlig sektor var lønnsveksten om lag som i industrien. I enkelte tjenestenæring, som faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, omsetning og drift av fast eiendom og finansierings- og forsikringsvirksomhet var lønnsveksten noe høyere. I bygg og anlegg, overnatting og servering og i varehandelen var lønnsveksten noe lavere. Dette har også vært hovedmønsteret i tidligere år, og henger i stor grad sammen med sammensetningen av arbeidskraften i næringene.

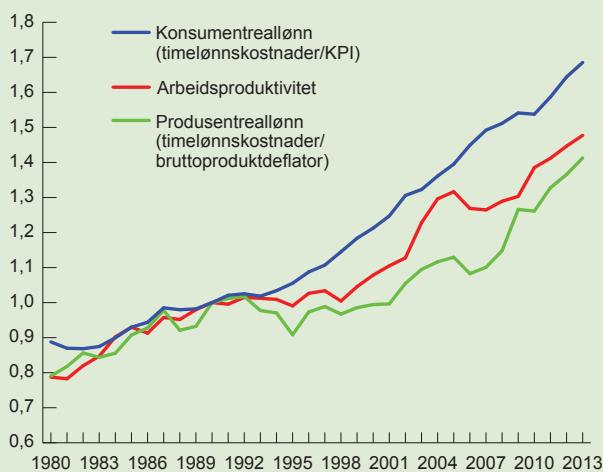
Utviklingen i lønn og lønnskostnader per timeverk påvirkes av endringer i overtid, sykefravær og avtalt arbeidstid per år. Også årlige variasjoner i antall virkedager bidrar til at utviklingen i lønn per time avviker fra påløpt årslønn. Veksten i lønn per time var 0,8 prosentpoeng høyere enn årslønnsveksten i 2013. Tabell 2.4 viser at denne økningen i sin helhet tilsvarer effekten av at det var to færre arbeidsdager i 2013 enn i 2012. Til forskjell fra tidligere år bidro ikke nedgang i sykefraværet til å trekke ned timelønnsveksten. Lønnskostnader reflekterer hva arbeidsgiverne må betale for hver utførte arbeidstime. Denne avviker fra lønn per time ved at også arbeidsgivers trygde- og

Boks 2.5. Reallønn og produktivitet i industrien

I Norge er det vanlig å legge til grunn at lønnsveksten i industrien skal følge veksten i priser¹ og arbeidsproduktivitet, noe som gjerne kalles «hovedkursen» for lønnsdannelsen. Det betyr at produsentreallønna – timelønn delt på produsentpriser (bruttoproduktdeflator) – over tid må følge produktivitetsutviklingen. Figuren viser at disse to størrelsene har utviklet seg nokså likt siden midten av 1990-tallet, men at produktiviteten falt mindre enn produsentreallønna forut for dette. Mye av variasjonen i produsentreallønna knytter seg til utviklingen i råvarepriser, mens endringer i produktiviteten er mer sammensatt, jf. omtalen i kapittel 3.

Samtidig er det konsumentreallønna – timelønn delt på konsumpriser (KPI) – som bestemmer arbeidstakernes kjøpekraft. Figuren viser at denne har vokst klart mer enn produsentreallønna siden 1990. Det må ses i sammenheng med at KPI-veksten har vært lavere enn veksten i produsentprisene. Norge har i deler av denne perioden fått en bytteforholdsgevinst fordi prisene på eksportvarer økte mer enn prisene på importerte varer. Dermed har arbeidstakerne i industrien fått bedret kjøpekraft uten at det har blitt motsvar av en like stor økning i produsentreallønna.

Utviklingen i produsentreallønn, konsumentreallønn og produktivitet i industrien. (1990=1)

¹ Justert for vareinnsatskostnader.

pensjonskostnader er med i dette lønnsbegrepet. Veksten i lønnskostnader per time var 0,1 prosentpoeng høyere enn veksten i lønn per time i 2013 og skyldtes økte pensjonskostnader. Denne komponenten bidro til å trekke opp lønnskostnadene i 2011 og 2012 i enda større grad, mens den reduserte kostnadene vesentlig i 2010. Tabell 2.5 viser utviklingen i henholdsvis årslønn, lønn per time og lønnskostnad per time i de ulike næringene i de samme årene. De ulike målene for lønnsvekst varierer mellom næringene, men stort sett viser tabellen at veksten i lønn og lønnskostnader per timeverk var om lag like i de ulike næringene i 2013. Unntakene er i oljevirkomheten og finansierings- og forsikringsvirksomheten, der veksten i lønnskostnader

Tabell 2.4. Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2010	2011	2012	2013
Lønn per utførte timeverk	3,1	4,1	4,0	4,7
Årslønn, påløpt	3,7	4,2	4,0	3,9
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Antall virkedager	-0,4	0,0	0,4	0,8
Sykefravær	-0,2	-0,1	-0,2	0,0
Overtid	0,0	0,0	-0,2	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk				
Lønn per utførte timeverk	2,6	4,5	4,2	4,8
Lønn per utførte timeverk	3,1	4,1	4,0	4,7
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Pensjonskostnader	-0,5	0,4	0,2	0,1
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,0	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

per time var klart høyere enn veksten i lønn per time. Det er også i disse næringene at lønnsveksten har vært høyest.

De forbundsvise oppgjørene innledes med at Fellesforbundet og Norsk Industri forhandler om rammen for industrilønnsveksten. Fellesforbundet har varslet at de ønsker å bringe pensjon inn i årets tariffforhandlinger ved at man får på plass en ny avtale om forvaltningen av pensjonspengene fra obligatorisk tjenestepensjon (OTP). Det skal eventuelt gjøres ved at Fellesforbundet og Norsk Industri lager en felles pensjonskasse for å forvalte innskuddspensjonene til de ansatte. Arbeidsgiversiden har til nå avvist en slik ordning og viser til at pensjon ikke skal bringes inn i lønnsoppgjørene før etter 2017, da pensjonsreformen skal evalueres. Uenigheten i forkant av årets lønnsoppgjør handler mer om de institusjonelle sidene av

lønnsfastsettelsen, og vil trolig ikke påvirke rammen for årslønnsveksten, som partene tar sikte på å oppnå i lønnsoppgjøret, mye. Dersom pensjon i større grad bringes inn i tariffforhandlingene framover kan det derimot isolert sett slå ut i redusert årslønnsvekst. Slik lønnsdannelsen har fungert historisk er det lønnskostnadenes andel av verdiskapingen i industrien som er av betydning for timelønnsveksten. Økte lønnskostnader i form av pensjonskostnader tilsier lavere vekst i utbetalt lønn.

Utviklingen i industrilønnsveksten gjennom 2013 gir et forholdsvis lavt overheng inn i 2014. Det er spesielt det anslåtte overhengen til industrifunksjonærene på 1,5 prosent som er lavt. Med et nivå på ledigheten som er høyere enn på lenge kan også glidningen komme til å bli beskjedent. Den totale rammen for industrilønnsveksten for arbeidere, som partene forhandler om i de forbundsvise oppgjørene, kan dermed bli lavere enn i foregående år selv med et normalt tariff tillegg. Etter mange år med press i eksportindustriens lønnsomhet venter vi nå litt høyere etterspørsel fra utlandet. Også kronesvekkelsen gir økt inntjening i eksportbedriftene. Det kan gi grunnlag for økt lønnsvekst i industrien, men på den andre siden har marginene vært lave i denne delen av industrien i flere år. Hensynet til disse bedriftenes overlevelsessevne vil sannsynligvis veie tungt også i årets tariffoppgjør. Med klart lavere vekst i investeringene fra oljevirksomheten vil dessuten en betydelig etterspørselsimpuls til leverandørindustrien dempes. Vi anslår årslønnsveksten til 3,8 prosent i 2014. Med en relativt høy inflasjon gir dette en litt lavere reallønnsvekst enn i 2013 og en halvering i forhold til 2012.

I 2015 og 2016 venter vi at reallønnsveksten vil øke noe. Den nominelle lønnsveksten vil avta siden prisveksten ventes å bli lavere og en sterkere krone isolert sett svekker industrilønnsomheten. Selv om den utekonkurrerende delen av industrien med våre prognoser

Tabell 2.5. Lønn. Prosentvis vekst fra året før

	Årslønn, påløpt			Lønn per timeverk			Lønnskostnad per timeverk		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
I alt	4,2	4,0	3,9	4,1	4,0	4,7	4,5	4,2	4,8
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	5,5	5,1	5,6	6,2	5,2	6,4	7,0	6,7	7,4
Fastlands-Norge	4,1	3,9	3,8	3,9	3,9	4,6	4,3	4,0	4,6
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	3,7	3,8	3,9	3,8	4,7	4,0	4,2	4,8
Vareproduserende næringer	3,7	3,8	3,7	3,7	4,1	4,6	4,0	4,1	4,5
Industri og bergverksdrift	3,9	4,3	3,9	4,1	4,5	4,8	4,5	4,4	4,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,2	3,3	3,3	3,5	3,8	4,2	3,5	3,8	4,2
Annen vareproduksjonen	4,3	3,6	4,7	3,5	3,8	5,4	3,7	3,8	5,5
Tjenesteytende næringer	4,2	3,6	3,8	4,0	3,7	4,8	4,0	4,3	4,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	3,6	3,2	3,5	3,7	2,9	5,1	3,3	2,9	5,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,0	2,8	3,5	2,3	2,6	3,8	2,5	2,6	3,8
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	6,6	0,5	4,9	6,5	1,0	5,8	4,8	4,1	6,8
Annen tjenesteyting	4,3	4,2	3,8	4,0	4,4	4,6	4,5	5,0	4,6
Offentlig forvaltningsvirksomhet	4,1	4,4	3,7	4,0	4,2	4,4	4,9	3,7	4,4
Statsforvaltningen	4,1	4,0	3,9	4,2	4,0	4,7	4,7	4,2	4,2
Kommuneforvaltningen	4,1	4,6	3,7	3,8	4,3	4,1	5,0	3,4	4,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

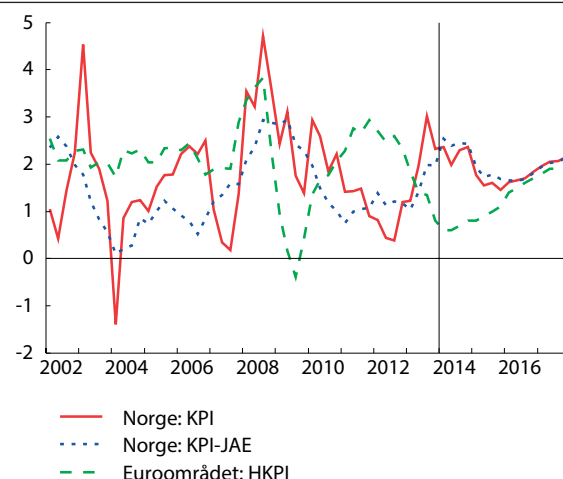
opplever økt etterspørsel er lønnskostnadene til arbeiderne fortsatt klart høyere enn hos våre handelspartnere og eksportbedriftene taper markedsandeler i alle årene i prognoseperioden. Det er derfor sannsynlig at partene tar sikte på moderate lønnsoppgjør også framover. Økt ledighet vil bidra til å legge en demper på lønnsveksten også utenfor tariffoppgjørene. Vi anslår at lønnsveksten reduseres videre til om lag 3,5 prosent i 2015 og 2016 før den øker noe igjen i 2017. Det innebærer at lønnsandelen i industrien faller gjennom hele prognoseperioden. Vi legger som tidligere til grunn at lønnsveksten i næringer utenfor industrien i stor grad følger utviklingen i frontfaget. Det er særlig grunn til å vente at lavere oljepris vil dempe lønnsveksten i oljevirksomheten.

2.11. Prisstigning

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 2,1 prosent fra 2012 til 2013. Dette er en klar oppgang fra den svært lave vekstraten på 0,8 prosent året før. Prisveksten var dermed tilbake på et høyere nivå etter flere år med svært lav inflasjon. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) økte med 1,6 prosent i samme periode. Dette var 0,4 prosentpoeng over veksten i 2012. Høyere elektrisitetspriser i 2013 enn i 2012 var hovedårsaken til at veksten i KPI endte klart over veksten i KPI-JAE. Fjorårets prisøkning på elektrisitet innebar i stor grad en reversering av de lave elektrisitetsprisene i 2012 som skyldtes unormalt store nedbørmengder dette året. Selv om elektrisitetsprisene steg markert var elektrisitetsprisene inkludert nettleie fremdeles lavere i gjennomsnitt i 2013 enn i årene 2010-2011. I januar og februar var 12-månedersveksten i KPI-JAE steget til 2,4 prosent, mens veksten i KPI lå noe under dette nivået som følge av ny nedgang i elektrisitetsprisene ved inngangen til året.

Lav prisstigning internasjonalt kombinert med nær kontinuerlig styrking av krona har i tidligere år medvirket til en lav prisvekst innenlands. Med stabil lønnsutvikling var kronesvekkelsen en viktig bidragsyter til at den underliggende prisstigningen målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE tok seg vesentlig opp gjennom fjoråret. Målt ved den importveide valutakursen svekket krona seg med til sammen 10,3 prosent fra februar 2013 til januar 2014. Konkurransforhold og kontrakter inngått i norske kroner medfører at det tar tid før valutakursendringer slår ut i økte konsumpriser. Dette gjelder også for produkter produsert innenlands med importert produktinnsats. Marginene reduseres på kort sikt ved at man utsetter prisøkningene som skyldes økte importpriser. På lengre sikt må konsumprisene økes for å dekke inn økte lønnskostnader og økning i andre faktorpriser. 12-månedersveksten i KPI-JAE var i gjennomsnitt 1,3 prosent i første halvår, men fremdeles så lav som 1,4 prosent i juni. Ser man bort fra en topp på 2,5 prosent i august, som skyldtes spesielle forhold, tok prisstigningstakten seg gradvis opp fra 1,8 prosent i juli til 2,4 prosent i februar. Veksten i KPI-JAE økte i dette tidsrommet med 0,6 prosentpoeng.

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vel halvparten av denne økningen kan føres tilbake til delindeksen for importerte konsumvarer.

Husleiene bidro klart til å trekke opp den gjennomsnittlige prisveksten i 2013. Betalt husleie, som viser utviklingen i faktiske leier for leietakere, og beregnet husleie, som viser prisutviklingen for andels- og selveiere, steg med henholdsvis 3,1 og 2,9 prosent. 12-månedersveksten tok seg opp gjennom året, men prisveksten i januar og februar var noe lavere enn i desember målt i forhold til samme periode året før. Vi antar at veksten i husleiene vil stabilisere seg i år, slik at årsveksten i husleieindeksen blir om lag som i fjor.

Prisveksten i konsumgruppen matvarer og alkohol-frie drikkevarer har vært beskjeden i flere år og steg samlet med 1,1 prosent fra 2012 til 2013. Prisveksten var moderat i første halvår, men tok seg deretter opp. 12-månedersveksten var i januar i år således kommet opp i 3,1 prosent. Svekkelsen av krona kan forklare en oppgang i prisene på frukt og grønt. Bevegelsene på importerte varer er imidlertid ikke entydige. Fallende internasjonale råvarepriser medførte at kaffeprisen gikk ned med 7 prosent i 2013, og forbrukerprisene fortsetter å falle i 2014. Råvareprisen på sukker går også betydelig ned ved inngangen til 2014. Denne varen utgjør en vesentlig andel av produktinnsatsen i næringsmiddelindustrien og kan påvirke prisene på en rekke ferdigprodukter utover i 2014. Knapphet på råstoff og høy etterspørsel ga en betydelig oppgang i prisene på smør og fløte i 2013.

Ved inngangen til 2013 ble det foretatt en omlegging fra krone- til prosenttoll på storfe og lam i tillegg til noen ostetyper. Prisen på storfe og kjøttdeig har økt en del det siste året. Prisøkningen på ost ble trolig dempet siden det aller meste av osten som fikk endret toll ble tatt inn med tollfrie kvoter. For lam er det åpnet for import til nedsatt toll.

Tabell 2.6. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2010	2011	2012	2013	jan.14	feb.14
Totalt	1000	1,4	0,9	1,2	1,6	2,4	2,4
Jordbruksvarer	63,2	-0,3	-2,3	0,0	0,6	2,3	3,3
Fiskevarer	12,8	0,0	3,7	0,9	0,5	4,5	7,3
Andre norskproduserte konsumvarer	101,6	2,1	2,1	1,6	3,1	4,1	3,5
Importerte konsumvarer	312	-0,7	-0,8	-0,7	-0,2	1,6	1,3
Husleie inkl. fritidsbolig	194,3	2,8	2,1	1,8	3,0	3,3	3,1
Andre tjenester	316	2,8	2,0	2,7	2,3	2,2	2,2
- med arbeidslønn som dominerende priskomponent	68,1	4,1	3,8	3,1	3,4	3,1	3,3
- også med andre viktige priskomponenter	247,9	2,3	1,4	2,5	2,0	1,9	1,9

¹ Vektene gjelder fra januar 2014 til desember 2014.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. Konsumprisindeksen. Varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før					
		2010	2011	2012	2013	jan.14	feb.14
Totalt	1000	2,5	1,2	0,8	2,1	2,3	2,1
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	132,5	0,2	-0,1	1,2	1,1	3,1	3,7
Alkoholrikke og tobakk	40,5	3,5	6,4	3,2	4,3	4,5	3,6
Klær og skotøy	53,2	-4,0	-3,0	-1,3	-2,0	1,4	0,4
Bolig, lys og brensel	215,9	5,3	0,9	-1,8	5,3	2,5	2,0
Herav: Elektrisitet, fyringsoljer oa. brens.	35,2	18,8	-4,0	-17,5	14,7	-0,7	-2,9
Møbler og husholdningsart.	58,7	-0,4	-0,6	0,1	0,4	4,5	2,4
Helsepleie	29,6	2,6	2,3	3,0	2,6	2,4	2,2
Transport	149,5	2,1	2,4	2,5	1,4	1,5	1,4
Post- og teletjenester	25,8	-2,2	-1,8	-5,9	-2,1	-2,6	-2,6
Kultur og fritid	126,9	2,2	-0,1	0,3	0,9	1,3	1,7
Utdanning	3,8	2,9	2,9	5,4	7,5	4,1	4,1
Hotell- og restauranttjenester	52,1	3,0	2,9	3,2	2,9	3,0	2,6
Andre varer og tjenester	111,5	3,2	2,8	3,3	1,9	2,3	2,5

¹ Vektene gjelder fra januar 2014 til desember 2014.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kronekursen er viktig også for prisutviklingen til en rekke varige forbruksgoder. Prisene på audiovisuelt utstyr og teletstyr falt mindre i 2013 enn i de foregående årene, mens prisene på hvitevarer og biler viste en stabil lav veksttakt. Til tross for kronesvekkelsen steg prisene på personbiler med kun 0,1 prosent fra 2012 til 2013, og prisene var nær uendret fra 2011. Den lave prisveksten må ses i sammenheng med at bilprodusentene har bygget opp betydelige lagre som følge av den økonomiske krisen i Europa. Dermed har det oppstått sterk priskonkurranse mellom produsentene. Den har trolig forplantet seg til norske forhandlere og presset marginene. I 2013 utgjorde dessuten elektriske biler for første gang en betydelig del av nybilsalget. Inn i det nye året øker bilprisene ifølge KPI moderat. Introduksjon av nye modeller og kamp om markedsandeler tilsier at prisveksten vil holde seg lav.

I gjennomsnitt steg prisene på flyreiser med 0,5 prosent fra 2012 til 2013 etter å ha variert mye gjennom 2013 som følge av sesongmessige svingninger. Flyprisene har vist en fallende tendens gjennom vinteren og har ifølge KPI kommet ned på svært lave nivåer i årets to første måneder. Prisfallet må ses i sammenheng med stor kapasitetsøkning i dette markedet det siste året. For øvrig er netthandelen for både varer og tjenester i klar framgang. Flyreiser er en av tjenestene det er vanlig å

handle på nettet. Enkel tilgang til prisinformasjon fra ulike tilbydere på nettet medvirker til å forsterke konkurransen også for flyreiser.

Produksjonskapasiteten for elektrisk kraft i Norden øker kraftig i årene framover gjennom den norsk-svenske støtteordningen med elsertifikater for fornybar energi, og ved kjernekraftutbygging i Finland. Om prisene på langsiktige terminkontrakter i Nord Pool-området realiseres vil elektrisitetsprisene holde seg på et lavt nivå i mange år framover. Det kan imidlertid oppstå betydelige svingninger i elektrisitetsprisene også i de kommende årene, selv om velbegrunnede langsiktige prognoser tilsier at prisene skal holde seg på et lavt nivå. Både den norske og en økende andel av den utenlandske kraftproduksjonen er avhengig av naturgitte forhold. Med utgangspunkt i Nord Pool terminprisene antar vi at prisen på elektrisitet inkludert nettleie faller med om lag 6 prosent i år. Med et forventet fall i oljeprisen fører dette samlet sett til at KPI-veksten blir noe lavere enn veksten i KPI-JAE i 2014.

Kronesvekkelsen gjennom fjoråret vil fortsatt bidra til å øke prisstigningsimpulsene fra importerte varer en stund framover. Den underliggende prisstigningen målt ved KPI-JAE forventes dermed å stige fram mot

sommeren. Vi antar at krona vil styrke seg noe gjennom året og framover i prognoseperioden, som vil medvirke til at prisveksten faller inn i 2015. Videre ligger det an til at arbeidsproduktiviteten tar seg litt opp fram i tid blant annet som følge av at investeringene i næringene da har kommet opp på et høyere nivå. Utviklingen i lønninger, arbeidsproduktivitet, og importpriser vil føre til at veksten i KPI-JAE ifølge våre beregninger blir 2,5 prosent som årsgjennomsnitt i 2014, mens KPI-veksten anslås til 2,3 prosent. I 2015 vil noe lavere lønnsvekst og lav importprisvekst bringe veksten i KPI-JAE ned i 1,8 prosent. Med en noe sterkere konjunktursituasjon internasjonalt kan veksten i KPI-JAE komme opp igjen til 2,0 prosent i 2017. Med utgangspunkt i våre antagelser om utviklingen i energipriser og avgifter vil KPI-veksten ligge 0,2 prosentpoeng under veksten i KPI-JAE i år, og forventes deretter i stor grad å følge veksten i KPI-JAE i årene 2015-2017.

2.12. Usikkerhet i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, september og november/desember hvert år i ulike nummer av Økonomiske analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit» og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i anslagene for 2014 og 2015 som publiseres i denne utgaven av Økonomiske analyser.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli reviderte i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2011. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenliknes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002 og 2006 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme målesystem². Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2006 og 2007 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall allerede nå.

² Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.16, 2.17 og 2.18 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Prognosene for KPI laget samme år som prognoseåret og prognosene for AKU-ledigheten laget året før prognoseåret har blitt bedre over tid. Tilsvarende ser vi en fallende trend i feilen for prognoser av BNP-veksten ett år fram i tid. Dette til tross for den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009 som førte til at en klar fallende trend i prognosefeilene fram til og med 2005 ble brutt. Noe av dette skyldes altså omlegging av beregningen av BNP i 2006.

Figurene 2.19, 2.20 og 2.21 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger³ er sannsynligheten for at avviket mellom framtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

Har det vært systematiske avvik?

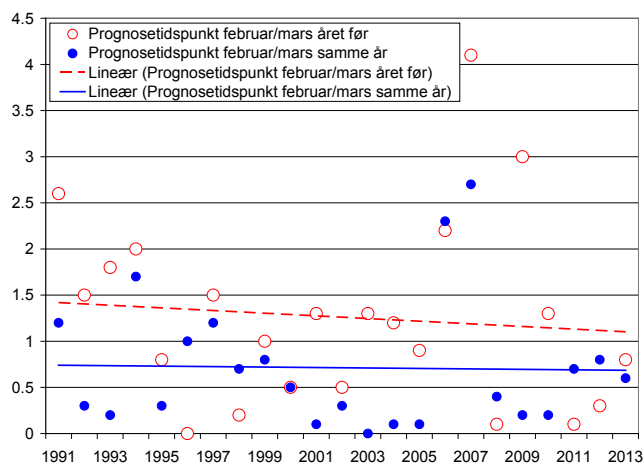
Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten i mai/juni året før prognoseåret og anslagene foretatt i mai/juni samme året mellom 0,2 og 0,3 prosentpoeng under det realiserste. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,3 og 0,5 prosentpoeng under «fasiten». For anslagene gitt i prognoseåret er avviket redusert til 0,1 prosentpoeng. Avvikene er imidlertid ikke statistisk eller økonomisk signifikante.

Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nær null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosen gitt i februar/mars året før prognoseåret da vi gjennomsnittlig har anslått KPI-veksten 0,2 prosentpoeng for lavt.

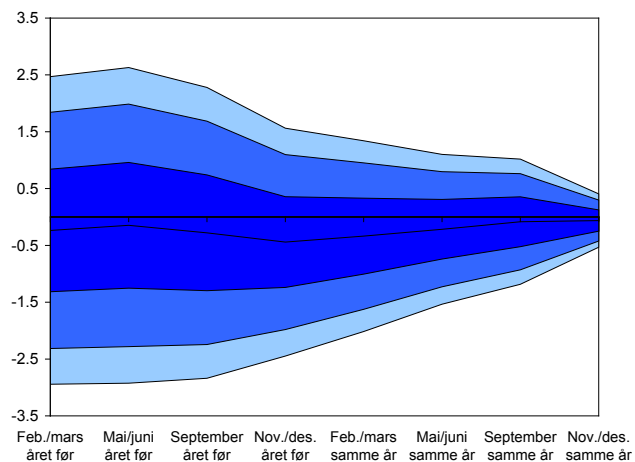
I tråd med for lave BNP anslag, finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er begge i gjennomsnitt mellom 0,2 og 0,3 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med februar/mars samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, er

³ At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Student t fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

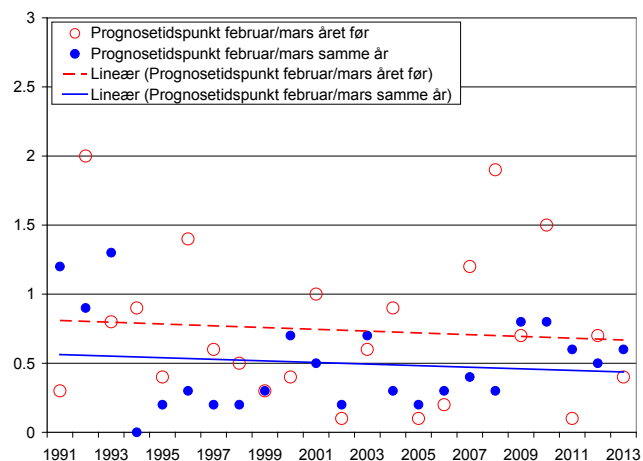
Figur 2.16. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

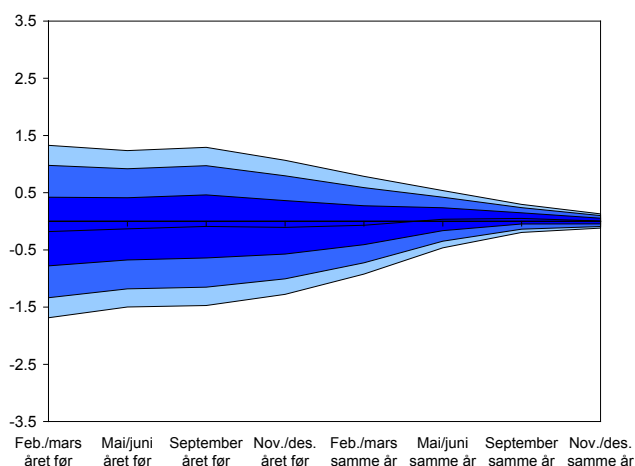
Figur 2.19. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

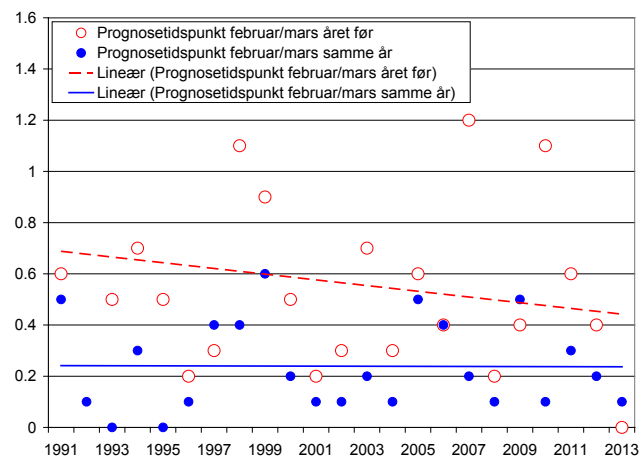
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

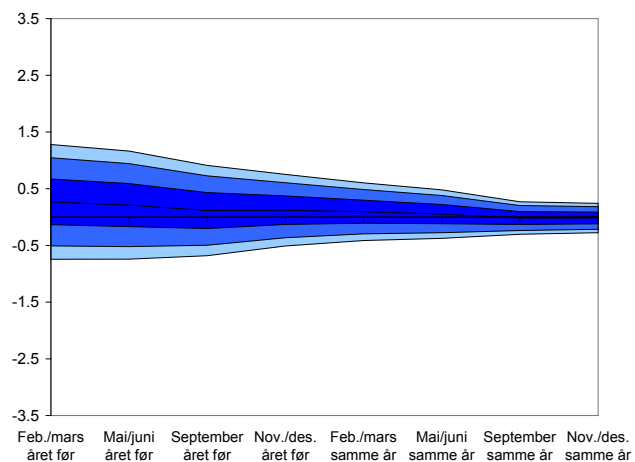
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

Figur 2.18. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra regnskap

Figur 2.21. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosenters konfidensintervaller

det ikke store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i februar/mars året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslaget for 2007 avvek mest, med 4,1 prosentpoeng. 2007-anslaget er imidlertid påvirket av endringer i nasjonalregnskapets definisjoner. Av de 19 anslagene vi har lagd på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosen, ligger 7 mer enn ett prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. En gang traff prognosen helt nøyaktig - i 1996. Prognosene i 1998, 2008, 2011 og 2012 var også ganske gode med kun et avvik på mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 6 av 19 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert tildels betydelig gjennom prognoseåret. Først den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger viser på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene.

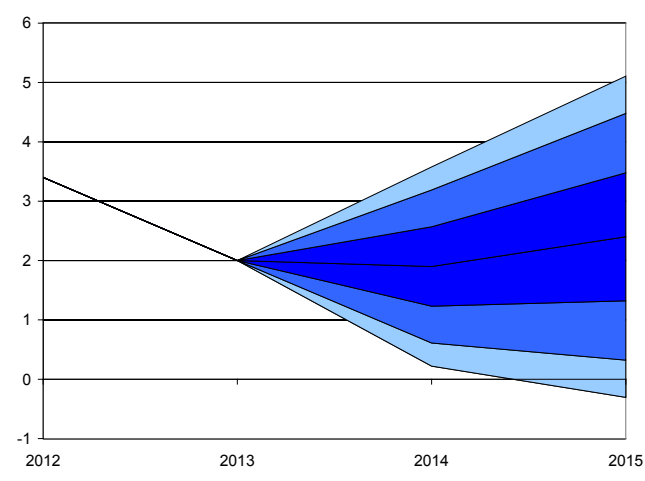
Vi finner et liknende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, mens anslagene fra og med mai/juni samme år er svært treffsikre. Etter dette tidspunktet er det kun 2009-anslaget som er 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent ettersom usikkerheten reduseres gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslaget på ledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,2 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Prognosefeilen for ledigheten reduseres betraktelig i de to siste prognosene før resultatet foreligger. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

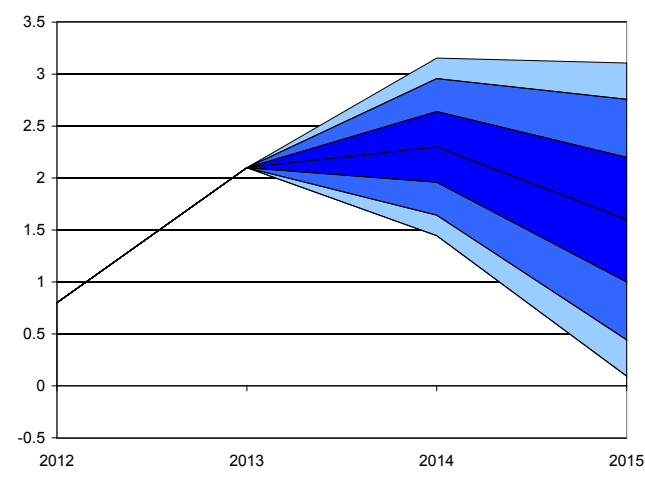
Prognosene for 2014 og 2015 er usikre

I figurene 2.22, 2.23 og 2.24 vurderes usikkerheten i anslagene for 2014 og 2015 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP Fastlands-Norge til 1,9 prosent i 2014 og 2,4 prosent i 2015. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 1,2 og 2,6 prosent i 2014 og mellom 1,3 og 3,5 prosent i 2015. Et intervall på til sammen 3,4 prosentpoeng i 2014, og 5,5 prosentpoeng i 2015, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en presis prognose for veksten

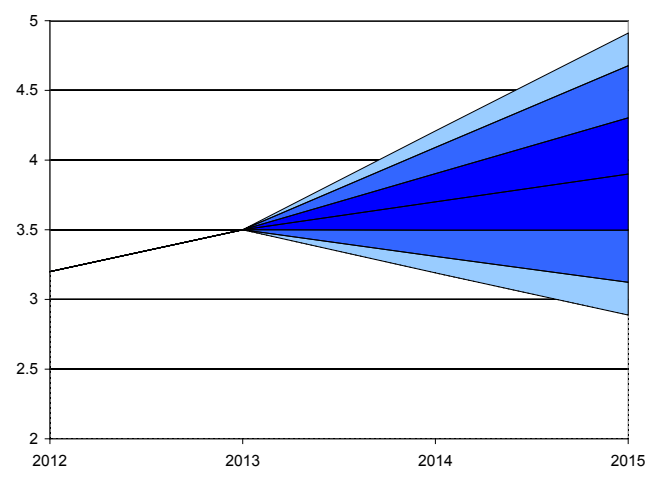
Figur 2.22. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

i BNP Fastlands-Norge. Den har endret seg relativt mye fra år til år, og usikkerheten illustreres også ved at veksten revideres til dels mye fra foreløpig til endelig nasjonalregnskap.

Veksten i KPI var på 2,1 prosent i 2013. For 2014 og 2015 anslår vi veksten til henholdsvis 2,3 og 1,6 prosent. Det er 80 proSENTS sannsynlighet for at anslagene for 2014 og 2015 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,7 og 1,2 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått å stige fra 3,7 prosent i 2014 til 3,9 prosent i 2015. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2014 kan betraktes som relativ sikker, hefter det mer usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil regnskaps-tallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for 2014. I 2015 er det derimot 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2013?

SSB har jevnlig publisert makroøkonomiske prognoser minst to år fram i tid siden 1990. Første gang vi publiserte prognoser for 2013 som ledd i den ordinære konjunkturovervåkningen, var i begynnelsen av 2010. I tabell 2.8 vises anslagene som ble gitt da, men deretter bare anslagene som ble gjort i 2012 og 2013.

Anslagene som ble gitt tidlig i 2010 må ses på bakgrunn at det var rett i kjølvannet av finanskrisen. Aktivitetsfallet i fastlandsøkonomien var snudd og vi hadde i følge de foreløpige KNR-tallene tre kvartaler med positiv vekst bak oss. I hovedalternativet så vi for oss at veksten internasjonalt skulle ta seg gradvis opp slik at veksten internasjonalt i 2013 kunne karakteriseres som en nokså klar konjunkturoppgang. I ettertid kan vi konstatere at det ble en mye sterkere oppgang i 2010, men at den internasjonale veksten deretter ble langt svakere enn lagt til grunn. For norsk økonomi ble vekstanslagene gjennomgående noe overvurdert.

Tabell 2.8. SSBs framskrivninger for 2013. vekstrater i prosent når ikke annet framgår

	ØA 1/10	ØA 1/12	ØA 3/12	ØA 4/12	ØA 6/12	ØA 1/13	ØA 3/13	ØA 5/13	ØA 1/14
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	3,2	4	4,3	4,7	4,2	3,3	3,5	2,3	2,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,9	2,8	2,6	2	2	2,2	2,5	2	1,6
Bruttoinvestering i fast kapital	4,9	4,2	4,6	5,8	7,3	6,3	5,4	6,4	8,7
Utvinning og rørtransport	0,8	3,4	3,6	6,4	7,8	10,4	8,9	15,8	18
Fastlands-Norge	5,2	4,9	5,3	5,7	7,5	5,2	3,9	2,7	4,7
Boliginvesteringer	7,5	4,8	6,7	7,4	10	6,5	6,9	6,4	6,4
Eksport	1	0,8	0,4	0,2	2,3	1,4	-0,3	-2,5	-3,9
Råolje og gass	-1,9	0,1	-1	-0,9	3,7	2,7	-1,1	-5,3	-7,3
Eksport tradisjonelle varer	3,1	1,3	1	1,9	0	-0,2	0	0,8	0,8
Import	3,2	5,4	5,2	5,7	6,4	5	4,5	2,2	2,5
Import tradisjonelle varer	5,8	5,5	6,4	6,7	6,1	4	2,9	2	2,5
BNP	2,3	2	2	2,2	2,8	2,4	1,7	0,7	0,6
BNP Fastlands-Norge	3	2,8	2,8	3,1	2,9	2,6	2,4	1,8	2
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	1,7	1,4	1,4	1,8	1,9	1,5	1,2	1,4	1,2
AKU-ledighet (nivå)	3,7	3,5	3,4	3,3	3,2	3,4	3,6	3,5	3,5
Priser og lønninger									
Årslønn	4,7	3,7	3,9	3,7	3,9	3,8	3,7	3,9	3,9
Konsumprisindeksen (KPI)	2,9	1,7	1,3	1,6	1,4	1,5	1,8	2,1	2,1
KPI-JAE	2,7	1,6	1,4	1,6	1	1,2	1,4	1,6	1,6
Eksportpris tradisjonelle varer	2,7	0,7	0,2	-1	-2	0,8	-0,2	2,3	3,1
Importpris tradisjonelle varer	2,8	-0,6	-1,2	-1,8	-3,1	-0,7	0,2	1,8	2,1
Boligpris	6,6	5,8	6,3	7,2	6,8	6	5,3	3,9	3,9
MEMO:									
Pengemarkedsrente (nivå)	5,2	3,1	2,4	2,3	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
Utlånsrente, rammelån (nivå) ¹	6,4	4	3,6	3,5	3,6	3,7	3,8	4	4
Importveid kronekurs (44 land)	1,2	-0,5	-0,8	-1,2	-3,2	-3,2	-0,7	2	2,2
Driftsbalanse, mrd. kroner	450,5	407,4	332,1	348,7	343,6	335,4	319,7	352,2	319,5
Eksportmarkedsindikatorer	7,2	3,2	2,5	2,5	2,2	1,1	1,1	1,3	1,3
Råoljepris, kroner per fat	551	627	545	563	589	610	595	634	639

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes etterspørsel ble anslått for høyt, i likhet med eksporten, men dette ble i stor grad motvirket av at en ikke så for seg den massive veksten i petroleumsinvesteringene i 2011-2013. Disse tidlige anslagene for året 2013 fremstår nå egentlig som overraskende gode. Veksten i BNP Fastlands-Norge ble anslått 1 prosentpoeng for høyt, mens ledighetsanslaget ble overvurdert med 0,2 prosentpoeng. Det nominelle bildet vil i et slikt tidsperspektiv alltid være vanskelig. Prognosene for lønnsvekst, inflasjon og ikke minst nominelt rentenivå fikk alle for høye verdier.

For anslagene gitt i 2012 og 2013 var det ganske store forskjeller i hvor godt de traff de ulike størrelsene. Til dels vil selvregulerende mekanismer sørge for at bommer på ett område fører til motvirkende bommer på andre. Det mest opplagte eksempelet er at etterspørselen fra fastlands-Norge og internasjonalt ble overvurdert samtidig som pengemarkedsrenta lenge ble anslått litt for høyt. Veksten i BNP Fastlands-Norge ble likevel overvurdert med unntak av en liten undervurdering i den siste prognosen fra desember i fjor.

Syssetlingsutviklingen traff bedre ved at en overvurdering av produksjonen ble motvirket av en for høyt anslått arbeidskraftsproduktivitet. Prediksjonsfeilen for ledighetsraten var gjennomgående enda mindre enn bommen i sysselsetting, noe som kan tilskrives fleksibiliteten i arbeidstilbudet som ligger i modellen vi bruker. Faktisk traff vi perfekt med ledighetsanslaget tidlig i 2012, og lå aldri mer enn 0,3 prosentpoeng for lavt. Lønnsveksten traff enda bedre. Den største feilen blant de syv anslagene var 0,2 prosentpoeng. Den underliggende inflasjonen målt med KPI-JAE ble lenge perfekt anslått. Som en følge av at vi spesielt vinteren 2012/13 anslo en for sterk krone sammenliknet med fasit, ble inflasjonen undervurdert i rapportene i desember og mars.

Til tross for tendenser til litt for høyt anslåtte pengemarkedsrenter, ble utlånsrentene undervurdert. Dette hadde sammenheng med at konsekvensene av faktisk og forventet innstramming av kapitalkrav til bankene ikke ble forutsatt. Dette sammen med for lavt anslått prisvekst for samlet konsum, bidro til at inntektsveksten i husholdningene ble overvurdert. Når også sparingen gjennomgående ble undervurdert ble dermed konsumet i husholdningene anslått alt for høyt. I noen grad kan det også føres tilbake til at anslagene på boligprisveksten, og dermed husholdningenes formue, ble for høy. Se også drøftingen av endringer i konsumfunksjonen i Boks 2.2 foran.

Investeringer er en etterspørselskategori som kan svinge mye. Anslagene for Fastlands-Norges investeringer i 2013 svingte også en hel del gjennom 2012 og 2013. Flere av prognosene traff godt, men de ble konsekvent overvurdert til og med mars-prognosen i fjor. Dette ble imidlertid mer enn motvirket av at petroleumsinvesteringene også i prognosene gitt i 2012 og 2013 til dels ble betydelig undervurdert, noe som bidro til at

overvurderingen av aktivitetsveksten i fastlandsøkonomien ikke ble større.

Eksporten av tradisjonelle varer har gjennomgående blitt ganske godt prognostisert, mens vi bommet mye på eksporten av olje og gass hvor ny informasjon av produksjonsfall kom helt på slutten av fjoråret. Våre anslag for importvekst følger i stor grad av anslagene for aktivitetsnivået og etterspørselskomponentene. Når disse ble overvurdert lenge ble også importveksten overvurdert.

Tabell 2.9. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2011-priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2012	2013	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 163 689	1 187 774	287 981	290 890	292 879	294 149	297 103	297 647	297 542	298 598
Konsum i husholdninger	1 109 433	1 132 494	274 281	277 375	279 411	280 604	283 419	283 762	283 673	284 723
Varekonsum	554 323	559 463	137 398	139 575	139 607	139 890	141 924	141 549	139 509	139 806
Tjenestekonsum	509 682	522 671	125 890	126 765	128 325	128 747	129 372	130 092	131 164	131 849
Husholdningenes kjøp i utlandet	76 268	82 188	18 663	18 787	19 184	19 665	19 852	20 014	21 024	21 243
Utlendingers kjøp i Norge	-30 841	-31 828	-7 670	-7 752	-7 706	-7 698	-7 728	-7 894	-8 025	-8 176
Konsum i ideelle organisasjoner	54 256	55 280	13 700	13 515	13 468	13 545	13 684	13 885	13 869	13 876
Konsum i offentlig forvaltning	602 683	612 140	148 635	150 255	151 760	152 019	152 515	152 677	153 071	153 883
Konsum i statsforvaltningen	304 762	309 023	75 137	76 019	76 626	76 973	77 138	77 019	77 161	77 707
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	266 268	270 787	65 539	66 424	66 991	67 315	67 535	67 426	67 569	68 267
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	38 493	38 236	9 598	9 595	9 635	9 657	9 603	9 593	9 592	9 440
Konsum i kommuneforvaltningen	297 921	303 117	73 499	74 236	75 134	75 047	75 377	75 658	75 910	76 175
Bruttoinvestering i fast realkapital	583 849	634 773	141 852	143 243	146 708	151 507	153 576	161 812	160 428	158 690
Utvinning og rørtransport	166 092	195 989	39 605	41 181	40 784	44 533	45 386	48 947	52 007	49 646
Tjenester tilknyttet utvinning	2 765	2 000	395	331	958	1081	-477	1182	741	554
Utenriks sjøfart	23 724	27 181	6 575	5 577	5 227	6 360	6 544	7 698	6 543	6 401
Fastlands-Norge	391 268	409 603	95 277	96 154	99 739	99 532	102 123	103 985	101 137	102 090
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	305 178	315 302	73 973	75 390	77 748	77 695	78 315	80 688	77 769	78 283
Næringer	175 817	177 630	43 756	43 695	44 265	43 784	43 756	46 518	43 347	43 618
Industri og bergverk	23 515	24 364	5 899	6 238	5 365	6 036	6 012	6 584	5 741	5 917
Annen vareproduksjon	44 573	46 437	11 224	10 849	11 001	11 269	11 283	12 007	11 330	11 583
Tjenester	107 729	106 829	26 632	26 608	27 898	26 479	26 461	27 926	26 276	26 119
Boliger (husholdninger)	129 361	137 671	30 217	31 695	33 483	33 911	34 560	34 170	34 422	34 665
Offentlig forvaltning	86 090	94 301	21 304	20 764	21 990	21 837	23 807	23 297	23 368	23 807
Lagerendring og statistiske avvik	110 659	109 342	27 512	29 743	26 485	23 122	23 284	18 834	29 580	34 849
Bruttoinvestering i alt	694 507	744 115	169 364	172 986	173 192	174 629	176 860	180 646	190 007	193 539
Innenlandsk sluttanvendelse	2 460 880	2 544 029	605 980	614 131	617 831	620 797	626 478	630 970	640 620	646 020
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2 157 640	2 209 517	531 893	537 299	544 378	545 700	551 741	554 309	551 749	554 571
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	688 773	706 441	169 939	171 019	173 750	173 856	176 322	175 974	176 439	177 689
Eksport i alt	1 165 804	1 120 686	297 340	298 849	284 474	285 278	279 787	285 146	282 725	273 768
Tradisjonelle varer	321 677	324 303	79 638	80 117	80 966	80 782	81 290	81 384	80 632	80 555
Råolje og naturgass	572 367	530 479	149 271	149 330	136 640	137 445	131 504	135 441	136 069	128 587
Skip, plattformer og fly	8 765	8 242	1 892	3 132	2 327	1 400	1 928	1 663	2 331	2 303
Tjenester	262 994	257 661	66 538	66 271	64 541	65 651	65 066	66 658	63 693	62 323
Samlet sluttanvendelse	3 626 684	3 664 715	903 320	912 980	902 305	906 075	906 265	916 116	923 345	919 788
Import i alt	796 233	816 476	196 606	201 292	199 204	198 825	201 904	204 064	205 842	203 584
Tradisjonelle varer	482 523	494 655	120 274	120 538	120 983	120 460	123 181	123 419	123 610	124 060
Råolje og naturgass	14 206	15 728	3 308	5 045	2 975	3 001	3 740	3 575	4 843	2 904
Skip, plattformer og fly	26 330	28 079	6 150	6 771	6 584	6 750	6 732	6 588	7 493	7 248
Tjenester	273 174	278 014	66 874	68 936	68 662	68 615	68 250	70 482	69 896	69 373
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 830 451	2 848 239	706 714	711 689	703 102	707 249	704 362	712 052	717 503	716 203
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 146 145	2 188 113	529 967	534 615	539 233	540 936	544 011	545 414	548 044	551 274
Oljevirkksomhet og utenriks sjøfart	684 305	660 126	176 746	177 073	163 868	166 314	160 351	166 638	169 459	164 929
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 842 887	1 879 719	455 802	458 970	462 193	464 045	466 634	468 538	470 920	474 367
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 403 632	1 432 178	346 879	349 570	352 048	353 241	355 378	356 987	358 862	361 680
Industri og bergverk	190 639	196 872	47 212	47 123	47 965	47 949	48 144	49 532	50 122	49 478
Annen vareproduksjon	243 959	248 613	60 916	61 615	60 788	60 740	61 271	61 835	62 307	63 116
Tjenester inkl. boligjenester	969 034	986 693	238 751	240 832	243 294	244 552	245 963	245 620	246 433	249 086
Offentlig forvaltning	439 255	447 541	108 923	109 400	110 145	110 803	111 256	111 551	112 058	112 686
Produktavgifter og -subsidier	303 258	308 394	74 166	75 645	77 040	76 891	77 377	76 876	77 124	76 907

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2011-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2012	2013	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	2,1	0,8	1,0	0,7	0,4	1,0	0,2	0,0	0,4
Konsum i husholdninger	3,0	2,1	0,7	1,1	0,7	0,4	1,0	0,1	0,0	0,4
Varekonsum	2,1	0,9	0,2	1,6	0,0	0,2	1,5	-0,3	-1,4	0,2
Tjenestekonsum	3,1	2,5	1,1	0,7	1,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,5
Husholdningenes kjøp i utlandet	9,7	7,8	3,5	0,7	2,1	2,5	1,0	0,8	5,0	1,0
Utlendingers kjøp i Norge	3,7	3,2	2,8	1,1	-0,6	-0,1	0,4	2,2	1,6	1,9
Konsum i ideelle organisasjoner	1,9	1,9	1,8	-1,4	-0,3	0,6	1,0	1,5	-0,1	0,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,6	0,2	1,1	1,0	0,2	0,3	0,1	0,3	0,5
Konsum i statsforvaltningen	1,8	1,4	0,2	1,2	0,8	0,5	0,2	-0,2	0,2	0,7
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2,0	1,7	0,4	1,4	0,9	0,5	0,3	-0,2	0,2	1,0
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,5	-0,7	-1,2	0,0	0,4	0,2	-0,6	-0,1	0,0	-1,6
Konsum i kommuneforvaltningen	1,8	1,7	0,2	1,0	1,2	-0,1	0,4	0,4	0,3	0,3
Bruttoinvestering i fast realkapital	8,3	8,7	4,1	1,0	2,4	3,3	1,4	5,4	-0,9	-1,1
Utvinning og rørtransport	14,6	18,0	4,7	4,0	-1,0	9,2	1,9	7,8	6,3	-4,5
Tjenester tilknyttet utvinning	..	-27,7	-271,5	-16,3	189,8	12,9	-144,1	-347,9	-37,3	-25,2
Utenriks sjøfart	14,6	14,6	18,9	-15,2	-6,3	21,7	2,9	17,6	-15,0	-2,2
Fastlands-Norge	4,5	4,7	2,2	0,9	3,7	-0,2	2,6	1,8	-2,7	0,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	5,9	3,3	1,9	1,9	3,1	-0,1	0,8	3,0	-3,6	0,7
Næringer	4,9	1,0	4,4	-0,1	1,3	-1,1	-0,1	6,3	-6,8	0,6
Industri og bergverk	3,1	3,6	0,8	5,7	-14,0	12,5	-0,4	9,5	-12,8	3,1
Annen vareproduksjon	5,1	4,2	6,5	-3,3	1,4	2,4	0,1	6,4	-5,6	2,2
Tjenester	5,2	-0,8	4,4	-0,1	4,8	-5,1	-0,1	5,5	-5,9	-0,6
Boliger (husholdninger)	7,3	6,4	-1,6	4,9	5,6	1,3	1,9	-1,1	0,7	0,7
Offentlig forvaltning	-0,4	9,5	3,6	-2,5	5,9	-0,7	9,0	-2,1	0,3	1,9
Lagerendring og statistiske avvik	-3,0	-1,2	-22,9	8,1	-11,0	-12,7	0,7	-19,1	57,1	17,8
Bruttoinvestering i alt	6,3	7,1	-1,5	2,1	0,1	0,8	1,3	2,1	5,2	1,9
Innenlandsk sluttanvendelse	3,6	3,4	0,0	1,3	0,6	0,5	0,9	0,7	1,5	0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2,9	2,4	0,9	1,0	1,3	0,2	1,1	0,5	-0,5	0,5
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,5	2,6	0,6	0,6	1,6	0,1	1,4	-0,2	0,3	0,7
Eksport i alt	1,1	-3,9	4,0	0,5	-4,8	0,3	-1,9	1,9	-0,8	-3,2
Tradisjonelle varer	1,7	0,8	2,5	0,6	1,1	-0,2	0,6	0,1	-0,9	-0,1
Råolje og naturgass	0,7	-7,3	7,6	0,0	-8,5	0,6	-4,3	3,0	0,5	-5,5
Skip, plattformer og fly	-35,6	-6	-26,2	65,5	-25,7	-39,8	37,7	-13,7	40,1	-1,2
Tjenester	3,0	-2,0	-0,8	-0,4	-2,6	1,7	-0,9	2,4	-4,4	-2,2
Samlet sluttanvendelse	2,8	1,0	1,3	1,1	-1,2	0,4	0,0	1,1	0,8	-0,4
Import i alt	2,3	2,5	-0,4	2,4	-1,0	-0,2	1,5	1,1	0,9	-1,1
Tradisjonelle varer	2,4	2,5	1,4	0,2	0,4	-0,4	2,3	0,2	0,2	0,4
Råolje og naturgass	4,6	10,7	1,0	52,5	-41,0	0,9	24,6	-4,4	35,5	-40,0
Skip, plattformer og fly	-17,9	6,6	41,7	10,1	-2,8	2,5	-0,3	-2,1	13,7	-3,3
Tjenester	4,4	1,8	-6,2	3,1	-0,4	-0,1	-0,5	3,3	-0,8	-0,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,9	0,6	1,8	0,7	-1,2	0,6	-0,4	1,1	0,8	-0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,4	2,0	1,0	0,9	0,9	0,3	0,6	0,3	0,5	0,6
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	1,3	-3,5	4,2	0,2	-7,5	1,5	-3,6	3,9	1,7	-2,7
Fastlands-Norge (basisverdi)	3,5	2,0	1,2	0,7	0,7	0,4	0,6	0,4	0,5	0,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	2,0	1,4	0,8	0,7	0,3	0,6	0,5	0,5	0,8
Industri og bergverk	2,7	3,3	0,4	-0,2	1,8	0,0	0,4	2,9	1,2	-1,3
Annen vareproduksjon	8,2	1,9	3,8	1,1	-1,3	-0,1	0,9	0,9	0,8	1,3
Tjenester inkl. boligjenester	3,2	1,8	0,9	0,9	1,0	0,5	0,6	-0,1	0,3	1,1
Offentlig forvaltning	2,2	1,9	0,7	0,4	0,7	0,6	0,4	0,3	0,5	0,6
Produktavgifter og -subsidier	2,8	1,7	-0,5	2,0	1,8	-0,2	0,6	-0,6	0,3	-0,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.11. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2011=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2012	2013	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	101,1	103,8	101,2	100,4	100,5	101,6	102,2	102,9	104,3	104,7
Konsum i offentlig forvaltning	103,0	107,3	101,9	102,7	102,8	104,3	106,1	106,8	107,7	108,5
Bruttoinvestering i fast kapital	103,3	107,4	102,1	102,7	103,4	104,9	105,9	106,7	107,6	109,2
Fastlands-Norge	103,2	108,0	102,0	102,4	103,6	105,1	106,5	107,2	108,7	109,2
Innenlandsk sluttanvendelse	102,5	105,9	101,9	102,5	102,6	103,0	104,8	105,4	106,7	107,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,0	105,5	101,6	101,4	101,7	103,0	104,1	104,8	106,1	106,6
Eksport i alt	102,0	102,9	104,4	101,1	101,0	101,5	100,7	101,2	104,5	105,3
Tradisjonelle varer	96,4	99,4	98,4	96,6	94,9	95,8	97,0	98,8	99,2	101,7
Samlet sluttanvendelse	102,3	105,0	102,7	102,1	102,1	102,5	103,5	104,1	106,0	106,6
Import i alt	100,7	103,4	100,6	101,0	101,3	100,4	101,3	102,5	105,1	105,7
Tradisjonelle varer	100,6	102,7	100,5	100,5	100,9	100,8	100,3	101,4	103,8	105,5
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	102,8	105,5	103,3	102,4	102,3	103,1	104,2	104,5	106,3	106,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	102,1	106,0	101,2	101,8	102,1	103,4	104,6	105,7	106,5	107,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.12. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2012	2013	12.1	12.2	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,1	2,7	1,3	-0,8	0,1	1,0	0,6	0,7	1,3	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	4,1	-0,2	0,8	0,0	1,5	1,7	0,6	0,8	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	3,3	4,0	-0,5	0,6	0,7	1,4	0,9	0,8	0,9	1,5
Fastlands-Norge	3,2	4,6	-0,2	0,5	1,2	1,4	1,3	0,7	1,4	0,5
Innenlandsk sluttanvendelse	2,5	3,4	1,6	0,6	0,0	0,4	1,7	0,5	1,2	0,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,0	3,5	0,6	-0,1	0,3	1,2	1,1	0,7	1,2	0,5
Eksport i alt	2,0	0,8	0,9	-3,1	-0,1	0,5	-0,8	0,5	3,3	0,8
Tradisjonelle varer	-3,6	3,1	-1,0	-1,8	-1,8	1,0	1,2	1,9	0,4	2,5
Samlet sluttanvendelse	2,3	2,6	1,4	-0,7	0,0	0,4	1,0	0,5	1,9	0,5
Import i alt	0,7	2,7	0,8	0,4	0,3	-0,8	0,9	1,2	2,5	0,6
Tradisjonelle varer	0,6	2,1	0,1	0,1	0,4	-0,1	-0,6	1,2	2,4	1,6
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,8	2,6	1,5	-0,9	-0,1	0,8	1,0	0,3	1,7	0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,1	3,8	0,6	0,6	0,3	1,2	1,2	1,1	0,8	0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.